

A lét helyőrség

vajdaság

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

3

Ficsku Pál:
Mindennapi
halálok

14

Patyerek Réka:
Milyenek vagyunk
mi?

16

Reisinger János:
Az Anyám tyúkjá

2021. június 19. IV. évfolyam 6. szám

Szövet

vezérvess

Lázár-Szűcs Anikó

Minden rendben

Ha eleget ismételteted,
részeddé válnak a szavak talán.
Sejtfaladba épülnek,
védik azt
idegen testek ostromától,
mint a kalcium.
Sejtjeid exoskeletonja
a jövő fosszíliaja –
a szavak a megkövesedett jövő.
De lehetsz
akár a szavak maguk,
vagy betűik,
a szelíd ö-k is ismétlődnek,
az e-k kerekébbek,
nyíltabbak, mint te vagy most.
Lehetnél a szende mosoly,
a szavak párja,
az ismerős duett
harmóniája.
A gödröcskébe költözhetnél,
a mosoly ránca mellé,
hogy onnan szólj ki,
újra és újra,
köszönöm,
jól vagyok,
minden rendben.

novella

TRAGÉDIA

„Mert ti képesek vagytok arra, hogy si-
vár napokon, ábrándjaitokból könnyű
habot verve, s azt angyalporral meg-
hintve, egy magatok feletti valóságból
táplálkozzatok, akár púpjából a tevé!”
/Az Úr/

Az előadás szünetében nem ment be az öltözőbe, inkább leült egy kicsit a ta-
karásban. Fáradt volt, és közömbös. Az
ügyelőpultnál a rendező az egyik válófél-
ben lévő színésznőt tartotta szóval. Gé-
pek halk zúgása hallatszott, azután min-
den elcsendesedett. Felment a függöny, és
egyszerre csak önmagát látta, amint de-
rekán egy fakarddal, ott áll a tapsvihar-
ban. A lassan csendesülő közönség vége-
láthatatlan sorokban ült, és egyre várako-
zóbban tekintett rá. Kivárt, majd mintha
valaki meglökte volna, beszélni kezdett.

– Az álom, mint a paradicsomi állapot
folyamatos újraértelmezése, még mindig
tart és tart és tart – itt hosszabb szünetet
tartott –, és ez annak köszönhető, hogy

a káprázat állapotában jelentős mérték-
ben csökken a szempillantások száma,
és erőteljesen fokozódik a nyáltermelés.
Ennek következtében zavaró ködképlá-
tás alakul ki, amit a tudományos nyelv
érzéki csalódásnak nevez, és ami ébren-
léti állapotban is jelentkezik. A „minden
olyan, mintha az volna” tapasztalata fe-
lettébb veszélyes, merthogy – emelte fel
a mutatóujját – az alanyt keveri a jelző-
vel: mézet az édessel, kést az élessel, szap-
pant a tisztával, színest a színházzal, nőt
a szépséggel. Pszichés zavart, súlyosabb
esetben szélütést is okozhat mindez, akár
a dohányzás vagy a mértéktelen almafo-
gyasztás. A feltételes mód pedig csupán
udvariaskodás a halállal.

Vajon lehet-e a halállal szemben udva-
rias bárki is?

– Ugyanakkor megnyugtató – folytat-
ta –, hogy az elmúlás már nem a fantázi-
ánk része, hisz az emberek többsége iga-
zából akkor csöppen vissza a valóságba,
amikor saját magának hűlt helyét talál-

ja, vagyis amikor meghal. És vele együtt
a káprázat is elpárolog, akár az alkohol,
szárnyra kel a reménnyel, miszerint egy
végső elalvást követő végső felébredés
után nem kerülünk a sülylesztőbe, mint
az egyhetes babfőzelék.

Két dolog miatt volt lelkiismeret-fur-
dalása: egyrészt nem szerette a babfőze-
léket, másrészt azt sem tudta, miért kell
önmagát hallgatnia, amikor olyasmiről
beszél, ami neki is teljesen értelmetlen.
Ezek a szavak a kimondhatóságon túl
számára nem jelentettek semmit. Mint
ahogy azok sem, amelyek a rendező felől
érkeztek egyre erőszakosabban és egy-
re inkább felfoghatatlanul. Most ezek-
ből próbált kétségbeesetten mondatokat
összerakni, amikor feltűnt neki, hogy a
nézőtérrel egy szőke, anyukaszerű nő fi-
gyeli.

– Először enni, azután szeretkezni.
Nem fordítva inkább? Mindjárt a cél? Va-
lójában mi a célunk? Az evés? És a küz-
dés? Maga mit gondol? – nézett farkas-

szemet a hölgygel. – Először jól elverni
a nőt, azután megismerni? Esetleg ve-
rés közben megismerni? Maga úgy ül itt,
mint Éva, miközben azt sem tudja, hogy
Éva csak egy érzéki csalódás. Az érzéki-
ség csalódása. Ne, ne! Ne csücsörítsen!
Inkább jól jegyezze meg: a férfiak részéről
történő családon belüli erőszak pusztán
védekezés, amely egy szerencsétlen fél-
reértésen alapul! Csak egy példa: a férfi
attól fél, hogy a nőben ott lapul a vadál-
lat. De hol itt a félreértés? Nos, ott, hogy
valójában nem lapul, hanem ágaskodik.

Az anyukaszerű nő vicсорított, mire
szájából hegyes farkasfogak villantak
elő. A morgásra riadt fel. A rendező keze
a válófélben lévő színésznő vállán nyugo-
dott, miközben a vigasztalás meleg, via-
szos hangján duruzsolt a fülébe. Ő még
mosolyogva nyugtázta ezt, majd ismét
elvakították a reflektorok. A színpadon
feküdt, már szerepben.

novella

Verebes Ernő

– Ki lehet ez? – tapogatta félénken a mellette pihegő meztelen testet. Az én nagyon nagy vétkem? Az én küzdésem maga? Furdalásom áldozata? Utálom a sértődös halottakat – suttogetta negédesen a mozduatlanul szuszogó nő fülébe.

– Hát nem látod, hogy mindent tönkretesz, amióta bukott angyalok kígyóját melengeted a kebleden? Ne mondd, hogy ez a kezdeti tapasztalatlanság eredménye!

Dühös tanácsatlanságában egy kört rajzolt a levegőbe, majd függőleges irányban áthúzta egy egyenessel. – Nem leszel a feleségem! (?) Először is együtt kéne vacsoráznunk.

A gyomra folyamatosan korgott, miközben gyöngyöző homlokát a nő fenéig érő hajába törölte.

– Vajon sértő-e rám nézvést, hogy te, mint magyar Éva, először egy író álma voltál, s csak azután lettél az enyém? Szerintem nem. Éhesen hajthatta álomra fejét Imre, hát vérszegény lett az Éva-szerep. Nagy átejtés, barátom! Mert távolról sem annyira jelentéktelen ez a nő, hogy évezredek múltán ne kerekedhetne felül Imrén vagy akár rajtam! – csuklott meg a hangja, miközben a színészi átélés sosem tapasztalt hőfoka sugárzott gondterhelt homlokáról. De erőt vett magán.

– Tudod, mi az a kerék? Megmondom, mielőtt közbevágna: a kerék a gömb egy síkban ábrázolható szelete. Térbe kivetítve tehát egy almaszerű valami, amibe beleharaptam, mielőtt feltalálhattam volna. Látod, ez az én tragédiám.

Egyszerre elszomorodott, miközben látta magát szomorúan nézni a semmibe. A nézőtérrel itt-ott kuncogás hallatszott.

– Szánalmas vagyok, mi? De tudom, rajtam kívül nem válogathatsz. Most pedig alma helyett a fenekedbe harapok. Vedd úgy, hogy ez a nősülés népi szimbóluma, és nem előjáték!

Erre már a menyasszony is megmozdult, mondhatni, egy pillanat alatt magához tért. Ájulás volt, nincs. Ő viszont, felferjedő vágyától megrészesedve, egy új típusú, még nem kanonizált népdalba kezdett. Vesztére.

– Jól van, ne visítozz, nem bántalak! Nehogy visszaajulj!

S már rá is mozgott a nőjére, miközben elégedetten dörögte:

– Csak semmi álom! Most kell észnél maradnom, hogy elveszíthessem az eszem!

Így zajlott az ő másodikára már sikeres próbálkozása Évával, miközben a közönség tombolt, és Ádám nevét kiáltozta.

A félrenyelés, vagyis amikor cigányútra megy, sajátos sorsot adhat a falatnak. Mint ahogy ő is rájött, hogy két pont között a legrövidebb út nem járható. Hörögve, köhögve, a színpad közepétől a proscénium széle felé, vagyis kifelé tántorgott, és miközben levegőért kapkodva, kiguvadt szemmel egy pillanatra a közönség felé fordult, azt kellett látnia, hogy *azok ott lent* még fel sem fogták, hogy ez nem játék, hanem már maga a kegyetlen valóság. De mielőtt összeesett volna, ott termett mögötte valaki – talán az ügyelő, a jóisten aranyozza be a nevét –, és szegycsontja alatt összekulcsolt két karjával akkorát rántott rajta, hogy a félrenyelte almacsuma a második sorig repült, ahol zavartan sikkantva egy szőke, anyukaszerű nő kapta el, két kézzel.

– Tévéton járok... – gondolta még mindig levegő után kapkodva, igazi könnyekkel a szemében, miközben azt figyelte, ho-

gyan repül vissza az almacsuma a színpadra, egy visszafojtott szitokszó kíséretében.

Függöny következett.

A szünetben – szünetből több is van egy színházban –, nem kis csodálkozására, még mindig a rendező és a válófélben lévő színésznő beszélgettek a függöny mögötti ügyelőpultnál, de ez a beszélgetés már inkább szakmai instrukcióra, mintsem lelki terápiára hasonlított. A nézők közben felmáshztak a színpadra, ott álltak egymás hegyén-hátán, és bámultak befelé a kulisszák mögé, de sajnos csak a rendező hátát látták, amint gesztikulálva magyaráz a válófélben lévő színésznőnek.

– Lucifer az első terrorista, aki érzelmileg megvezet egy egész emberiséget. Vagyis annak akkor még csak a reményét. Érti? És ez a remény egyrészt Ádám, Éva szövetségese, másrészt Éva, Lucifer szövetségese. De Ádám, amellet, hogy szövetséges volt, még hiú is, s hiúsága talán még nagyobb volt, mint az emberiségbe vetett hite. Szeretett volna látni tudni, repülni tudni, érezni tudni és szeretni tudni, szóval, tudni tudni. S ez utóbbi lett az ő végzete, habár a tudni tudás bűne Éva lelkén szárad, akármennyire furcsa is ez most magának. Semmi trükk: Ádám csak belement abba, amit Éva felkínált neki, s így van ez azóta is. A tudás már csak az öncélú érvényesülési szándék egy kivitelezési formája, semmi több. Az eredendő tudást régen elfelejtettük, nem úgy, mint az eredendő bűnt! Vagy tévedek?

A rendező szúrós tekintettel meredt a színésznőre.

– Igen, tévedek. Látja, nem figyelt elég jól! Eredendő tudás és eredendő bűn – ez a kettő, bizony, ugyanaz. Ha maga szerint nem ugyanaz, vágjon pofon. Hallja? Mondom, ha nem ugyanaz, vá...

Hatalmas csattanás visszhangzott a teremben.

Az álmodozás, mint az önmegvalósítás posztdeista lelki procedúrája, mindenkit túlélt, hisz a mindennapi fárasztó munka után ki másról ábrándozhatnánk, ha nem egymásról, ezáltal viszont önmagunkról? Ádám igenis belemenős volt, Éva viszont, tapasztalatai alapján, ezt csupán egyféleképpen értelmezhetette. Mert ami ezzel kapcsolatban számára feltűnt, az nem Ádám szorgalma és munkaéhsége, hanem elemi ösztöne (basic instinct) volt. Mondhatjuk tehát, hogy a szorgalmat és munkaéhséget kiegészítő álmodozás, mint az élet kelleme hangulatot előidéző megrontója, már Káin előtt sanyargatta a még nem túl népes emberiséget. Létrejöttét olyan felkiáltások előzték meg, mint: „hagyjál, ma már nem hozok vizet” vagy „a frissen lenyúzott bőrök maradhatnak a barlangban, úgyis rájuk fekszünk” és így tovább. Ha akkori-ban lettek volna feltalálók, az álmodozás feltalálója Lucifer lett volna. Luciferből így viszont csak házibarát lett. Körábrándos megközelítésből ez a barátság ugyanúgy többféleképpen volt értelmezhető, mint Ádám nemi indíttatású kirohanásai. Egyrészt illúziókon alapult, hisz Lucifer a maga módján már az első emberpárt is szerette, másrészt – horribile dictu – valami hasonló érzelmi töltés materializálásával válhatott később hagyománnyá a házasság. A szeretet, mint egész társadalmakat betérítő, papírvékonyra nyújtott érzelmi lepedő, az önmagunktól való megszabadulás, így a másokra való képes odafigyelés szimbóluma lett, hovatovább, ha

FP10, linogravúra

tudjuk, hogy ezen ördögi barátkozásoknak íratlan szabályaik is voltak, nem kerülheti el figyelmüket az sem, hogy ugyanezt később, írott formában, már szerződésnek nevezi az emberiség. A házasság ugyanis, mint a feltételekhez kötött szeretet intézménye, a mindkét irányban pozitív erkölcsi szempontok által közelítő, jobbik esetben ellentétes nemű emberek közösségévé vált. Azt, hogy ennek a nagyon is érzékeny mérlegnek a mutatóját ma is Lucifer kaján tekintete irányítja, sajnos még mindig kevesen tudják. Az ördögi ábránd tovább hódít.

De vajon hol az isteni?

– Becsukódik már a szemem – motyogta, s ekkor az Úr megteremtette számára a csendet. Nem azt, amely minden előtt volt, hanem a már létező világ csendjét. Egy jól lakott csendet. Álma már a szárnyát bontogatta.

– Dream on, Ádám – suttogetta az Úr –, a rémálmodok is álmok. Semmi sem mozgott, a teremtsét ki sem heverő, fiatal világmindenség is aludt még. De azt, hogy magát Ádámot álmodta-e, senki sem tudja, mint ahogy azt sem, Ádám álmodhatta-e magát a világmindenséget. Érdekes lett volna, mi tagadás, egymás kölcsönös megálmodása, mert pozitív interferencia esetén egy teljes és maradéktalan „dream on” megszületését álmodhatnánk ma tovább, az idők végezetéig. Amit bizton tudunk, az az, hogy Ádám valóban álmodott, mert Éva arra riadt fel, hogy élete párja hegyeket görgetve horkol. Lám, az álom is lehet valós, különösen akkor, ha valakit a férje (vagy kije) még alvás közben is idegesít. Erre hegyes kis könyökével oldalba vágta őt, mire Ádám felordított. Frissen begyógyult sebe, ahonnan az az egy szál borda hiányzott,

újából felszakadt, jelentős vérfoltot hagyva a nászágyon. Egyszerre ültek fel, s merően egymásra néztek. Éva közben a foltra is odasandított. Odafentről égzengésszerű, tompa moraj hallatszott.

– Látod, haragszik rád az Úr, hisz ő is csak férfi! – kezdte volna Ádám, de Éva, mutatóujját a magasba emelve, csendet intett. És Ádám, habár egy bánatos hang sem hagyta el a száját, tudta, hogy akkor és ott, ők ketten már nem azok egymásnak, akik addig voltak. Mert megjelent közöttük valami, amire Éva felfigyelt, és ő, Ádám, nem látta, mi az, nem értette, mire figyelhetett fel Éva, mert fogalma sem volt arról, hogy neki *bármit is észre kell vennie*. Bambán bámult maga elé. Valami zöld színű, finom feszültség remegett a levegőben, aminek hatására Ádámnak egy idő után felhorkant a gyomra, hímveszője pedig lustán megmozdult a lába között.

– A szexuális éhség! – pattintott elégedetten, felismerve testének immár jól látható igényét, s mivel néhány nap után amúgy is kezdte kellőképpen idegennek érezni Évát, sőt haragudott is rá, amiért az oldalba vágta őt, fogta magát, és rövidebb küzdelem után szépen, módszeresen maga alá gyűrte.

Később, ahogy kinn világosodni kezdett, halk derengéssel vonva be az egymás mellett félálomban pihegő emberpárt, Ádám-ban megszületett a felismerés, hogy lám, még ezt is, ezt a maga alá gyűrést, mint később annyi minden mást, csak egyetlen cél érdekében tette és teszi. A Nap, az emberiség jövődjé, ott mosolygott felettük.

– Jöjjön, aminek jönnie kell – futott át a férfi agyán, s álmában lett szerelmes, hisz ezt a szót még nem ismerte.

MINDENNAPI HALÁLOK

2020. december 18., péntek. 187 újabb koronavírusos fertőzött haláláról számolt be az operatív törzs. Négy napja 600-nál kevesebben vannak lélegeztetőgépen. Kaposváron kiugrott az ötödik emeletről egy férfi, akit kórházba akartak vinni. Lélegeztetőgépre. Fejjel lefelé zuhant, mint a japán kamikazék.

Kérem, keljen fel, hallottam egy hangot, és enyhe tapintást éreztem a vállamon. Kinyitottam a szemem, a kalauznő volt az. Kinéztem az ablakon, gázos töltésoldalt láttam, valahol mögötte házak körvonalait, a másik sín mellett bámészkodó utasokat, rendőröket, tűzoltókat.

Ez nem a végállomás, mondtam.

Nem, válaszolta a mindentudó lények felsőbbrendű büszkeségével. Gázolás miatt bizonytalan a továbbmenet. Kérem, szálljanak le, mondta, és ezzel a többes számmal véget ért az a rettenetes álom, amely általában a vonatalvásaim alatt gyötör: egyedül utazom egy vonaton, és az nem áll meg sehol.

Leszálltam, kiderült, hogy nyílt vágányon vagyunk, de a vonat vége még a peronon volt. Bukdácsoltunk a kavicson, nemrégén lehetett a gázolás, mert még a tűzoltók nem láttak munkához. A büfékocsi alatt feküdt a meztelen hulla, egyik keze kicsit arébb, az egyik lába meg közvetlenül a vonat mellett. Legalább a gyerekeket szállították volna le a túloldalon, a kisebbeket felvették az apák az ölükbe, és eltakarták a szemüket. A vonat végénél egy erősen ittasnak tűnő vasutas hölgy állt, mint később megtudtam, a helyi személyzet, egy öltönyben levő látszólag fontos ember meg néhány még fontosabb

ember. B. állomáson voltunk. Tíz perc múlva jön egy személy, az beviszi magukat A.-ba, onnan elmennek H.-ba, ahol majd megáll valamilyen vonat, mondta az erősen ittasnak látszó szőke vasutas hölgy. Természetesen azonnal elrobogott előttünk megállás nélkül a személy. Átmentem a túloldalra, ahol jó kétszáz ember várakozott már. Úgy tűnt, átaludtam a gázolást, a fékezésre sem ébredtem fel, hiszen ők már ott voltak, én meg az utolsó utasokkal tébláboltam. Csak most figyeltem meg pontosan az állomásépületet. Valaha nagy elővárosi állomás lehetett, megvoltak még a váróterem és a resti hajléktalanodott maradványai, az épület jobb oldali, a parttól a peronra vezető lépcsője mellett, ahol majd később a tepsis hullát elejtő hullahordók haladtak, a forgalmi iroda, amely egyben jegypénztár, csomagmegőrző és talán alkalmi kupolda is volt.

A hivatalos személyzet és hivatalos szakértők helyett a peron pöre népére koncentráltam. Mindenesetre szép kis csendéleteket készítettem, csak úgy bévül.

Parasztasszony gurulós bőrönddel. Ideges pójármenedzser-nő szíamimobillal. József Attilát olvasó guggoló lány, előnyös belátással. Agyonfojtogatott pillepalack ideges női ujjakkal... Érdekes, mind nő volt, valahogy a férfiak jobban tűrik a durva közönyt.

Persze ezeknek a csendéleteknek hangjuk is volt. A történetekhez szükséges sztorigyűjtés legegyszerűbb formáját választottam, a figuralest. Álltam egy helyben a peronon, és hallgattam.

Két nő beszélget:

Miért pont itt lett öngyilkos ez a marha? Pont az állomás előtt.

Miért? A nyílt vágány jobb?

Miben különbözik? Megdöglött így is, úgy is.

Jaj, asszonyom, ott nincs ivóvíz. Nézze, ott van a kút a túloldalon.

Ez legalább szép volt tőle. Mármint a humánus helyválasztás.

Az asszony elmegy vízért.

Egy fiatalabb férfi és egy ingatag nő.

Részeg volt.

Ugyan már, hölgyem. Miért lett volna részeg?

Mert az öngyilkosok mind részegek.

Miből gondolja?

Én is akartam az lenni.

(A fiatal férfi enyhén megütözik, hogy itt B. állomáson egy szakadt peronon önbeismerő valamást tesz neki egy ismeretlen, testileg vonzó nő.)

És ittas volt?

Nem mertem inni, pedig szoktam, de félttem akkor.

Na látja. Aki így bestokizza a ruháját, az nem lehet részeg.

Mit csokizik?

Bestokizza. Szépen élbe hajtogatja. Az apám mutatta meg, ő volt katona.

Maga mindent tud, ugye?

Nem tudok mindent, de szeretem az életet. Jó, hogy nem halt meg.

Tényleg jó, néha én is azt gondolom. Meddig utazik?

Ameddig akarja.

Jó. Ez tényleg jó.

Együtt néznek jobbra, a görbülő vágány mögé, ahonnan várják a végre megálló személyt.

Srác, bal kezében fényképező, nagyoptikás, fülén telefon, pirszinges lány haját simogatja jobb kezével, a lány barátnője velem szemez. Csak nem?

Azonnal küldjete ki közvetítő kocsit. Ez nem állapot. Fekszik itt ez a szeletelt hulla, fővünk itt a peronon meg a gázos parton, senki nincs velünk. Több halott lesz előbb-utóbb, mint a büfékocsi alatt... Figyusz! Megcsinálom az anyagot, még a szíjenen is le fogja adni. Nem áll meg a vonat. Örökre partonmaradtak maradunk. Ez Magyarország. Lehetne ez a címe. Bazdmeg, lerakta, üvölt, és bele-remegne az állomás, ha még lenne. A pirszinges csaj megcsókolja.

Ne bomolj, inkább keressünk egy kocsmát. Innék egy sört.

De elmegy a vonat, bébi.

(A barátnő beszél.)

Sörömet egy vonatért? Idő van. Kiszáradni meg én sem szeretnék.

A csávó mobilozik.

Halló? Különleges tudakozó? Azt szeretném kérdezni, hogy B. vasútállomás közelében szeretnénk inni egy sört, van itt kocsmá? Mi? Hogy be vagyok rúgva? Hát azért élsz az adómból, a kiszáradásig elalélunk itt a barátnőimmel.

Letette a barom, mondja a csajoknak.

Észreveszi, hogy hallgatom őket. Hozzám fordul.

Te is média?

Én csak figuralesen vagyok, mondom, csak nem tudtam rendesen megnézni a figurát.

Férfi volt, mondja a srác. Korrekt öngyilkos.

Miből gondold, hogy férfi?

Nem láttad a lábát a sínek mellett? Nem voltak a körmei kifestve.

Végre jön egy személy, két city már elment M. felé, ami nem állt meg, a személy megáll. Bevisz H.-ba, aztán valahogy csak hazajutok.

Éjszaka nem hagy nyugodni a történet. Kis összeesküvés-elméletet gyártok. Egy férfi meztelenre vetkőzik a peronon, élbe hajtogatja a ruháit, még a zokniját is berakja a cipőbe, szépen, gondosan, nem csak úgy belegyűrve, aztán kiáll meztelenül a peronra. És várja a cityt, ami tudja, hogy nem áll meg, lassít ugyan, de az neki éppen elég. Lassú halál. Tapasztalataim szerint, a vasút hajnalán és alkonyán is, ha egy vonat áthaladt egy állomáson, akkor kiállt a peronőr vagy forgalmista, bakter, és tiszteltet az elhaladó vonatnak. A férfi, az öngyilkos, valószínűleg ismerte a vasúti menetrendet meg az állományt is. A fehér blúzos nőt. Akinek észlelnie kellett volna a peronon áldogáló meztelen férfit. A férfi, amikor találkozott a nővel, aki talán megkérdezte, óvodai ismeretség révén, hogy hová mész, innen most nem megy vonat, akkor talán a férfi adott neki egy kétdekás hubit, ha ezt megiszod, tíz perc múlva a tied vagyok. A nő iszik, nyolc perc múlva jön a vonat.

Ez így talán logikusnak tűnik, mégsem hagy nyugodni a miért. Az élbehajtogatás. És nem hagy nyugodni a történet, hogy nincs, hogy csak kétségek vannak, mert kell egy történet, hiszen anélkül nem élet az élet, nem hihető a hihetetlen, és hihetetlen a hihető, magam részéről, hogyha van, csak akkor nyugszik meg a szív.

És ilyenkor ki kell találni egy történetet, akár egy öngyilkosságát is, hogy tényleg megnyugodjon az a szív.

Először is adjunk nevet. A név az fontos. Legyen mondjuk a férfi Béla. A Béla az olyan kicsit esetlen, mégis szeretetre méltó név. A nő meg legyen számító, egyszerre hideg és meleg, mondjuk, Klára.

Béla és Klára nagy boldogságban éltek. Béla dolgozott, Klára vásárolt. Gazdasági válság alatt ez egy normális családmódel. Amíg Béla dolgozott, addig nem érdekelte, hogy Klára mit csinál, hűséges asszony, sem gyerekük, sem abortusza nem volt. Klára mindig várta Bélát a műszak lejárta után a munkahelye előtt. Béla sokáig azt hitte, hogy szeretetből, a kollégái cukkolták, hogy ő csak serpának kell, csomaghazavivő szolgálatnak. Nem érdekelte. Amikor hazaértek, az asszony kipakolta a ruhákat, mert a turiból hozta a cuccot haza, és nagyokat szeretkeztek. Sikertele-

nül. Egy napon így szólt az asszony Bélához. Te Béla, arra gondoltam, ha már úgysem csinállok semmit, akkor kereskedhetnék a neten. Hogy veszek ruhákat, és eladom. Kis haszonnal. Béla nagyon megörült ennek, hogy amíg ő gépforgácsol, addig az asszony a neten van, nem költ, de még keres is, kis haszonnal. Vásárolhatnék neked öltönyöket is, mondta egyszer Klára, felvennéd, úgy raknálak a netre, mégis jobban nézel ki, mint egy próbabábu. Jobban eladható vagy.

Egy idő után Béla észrevette, hogy a Klára által neki vásárolt öltönyök mind frissen vasaltak, illatosak.

Klára, mondta egyszer félénken Klárának Béla, ezek nem turisok.

Turisos azok, csak elvittem kitisztítani.

Meglásd, a patyolatos, cukkolták Bélát a munkahelyén.

Az élbe vágja.

A gőzölgő vasalóállványon.

Bélát nem hagyta nyugodni ez az élbevágás. Délután, otthon, amíg Klára haza nem ért, felpróbálta az összes el nem adott öltönyét. Az egyik halszálkás zakójában fogadta Klárát. Gondolta, ebben nagyot szeretkezhetnek, ha nem is az öreg halász, de legalább piránya szeretett volna lenni.

Nincs élbe vasalva, mondta Klára, amikor hazajött. Holnap elviszem javíttatni.

Javíttatás. Ez jutott eszébe Bélának. Néha, amikor úgy szeretkeztek, hogy Klára volt felül, és véletlenül a nagy ringatózásban kicsúszott Klára hüvelyéből az ő micsodája, akkor nem azt mondta Klára, hogy dugd már vissza, vagy szó nélkül ő segített volna magán, mindig azt mondta, hogy javítsd már ki, javítsd már ki.

Aznap éjszaka nem szeretkeztek.

Reggel azt mondta Klára, hogy most nincs ideje netezni, inkább elmegy javítani.

Béla még sohasem hiányzott indokolatlanul a munkahelyéről. Aznap nem ment dolgozni. Filmbe már látta, hogyan lehet követni észrevétlenül megfigyelt személyt. Ő is ezt tette Klarával.

Tudta előre, de nem merte tudni, hogy Klára a patyolatoshoz megy.

És az asszony belépett a patyolatos ajtaján.

És Béla előtt felsejlettek a képek, amint a patyolatos a vasalódeszkán illeti az ő asszonyát, s talán az asszony még a szájával is illeti ott, ahol őt is csak egyszer, és akkor az jutott eszébe, élre vágni. Mindent élre vágni.

Reggel kiment az állomásra, előtte az asszony netén, a hűtlen női neten megnézte, melyik az a vonat, amelyik nem áll meg. Vitt hubit is a szakadt nőnek, akit már az oviban is utált. Ígért neki tíz percet, holott tudta, hogy csak nyolc van.

És élbe vágta magát.

Fénykép a digitális herbárium sorozatból, VII.

esszé

„NE SÍRJÁL, NYUGODJÁL A SORSODBAN”

Tóth Eszter Zsófia

Az ügynök felesége

Milyen lehetett egy ügynök feleségének lenni? Nagy valószínűség szerint az esetek többségében az ügynök nem fedte fel a titkát. Jelentéseit kézzel kellett írnia, lehet, hogy éjszaka osont ki a konyhába, vagy munkahelyén munkaidőben rőtta a sorokat, ha irodában dolgozott. Jelen esetben a férfi négy elemi végzett, egész életében fizikai munkaként dolgozott. Ő vajon mikor rőtta nehézkes kézírásával a sorokat? A ránk maradt levéltári forrásokból egyértelmű, hogy felesége nem tudta, hogy a férje ügynök lett. Vajon érezte rajta a feszültséget, amikor a férfi, kezében egy kis üveg sörrel, leült fekete-fehér tévéjük elé, hogy hord magában valami titkot? Érezte a feszültséget? Vagy a férfi az élete részének tartotta, egyfajta sajátos alkunak azt, hogy ő rendszeresen találkozik az állambiztonság embereivel, és jelent neki? Ezek a kérdések nyitottak maradtak.

Az ügynök és felesége először Szabadkán, majd Kelebián élt. Az ügynököt akkor szervezte be a magyar Államvédelmi Hatóság, amikor embereket csempésztett át a határon. És egy alkalommal, akit át kellett vinnie, az ÁVH-s volt. Le is leplezte magát útközben, a férfit bevitték a szegedi rendőrkapitányságra, és azt mondták neki, vagy aláírja a szervező nyilatkozatot, vagy csempészként bűncselekményért elítélik. A szervezés azt is jelentette, hogy továbbra is kellett csempészfeladatot vállalnia, majd a hatóságnál lelepleznie azt az embert, akit átvitt. Be kellett számolnia arról is, ha tudomására jutott, hogyha valaki árut csempésztett át. A férfi jelentett szorgalmasan. A felesége ebből talán nem érzékelt semmit. Mivel a férfi elment dolgozni, nem tűnt fel az a pár óra, amit munkaidőben a rendőrségen töltött. Amikor pedig embert csempésztett, azt az időt nem is kérhette számon rajta, azt a feladatot bármely napszakban meg kellett csinálni. Így zokszó nélkül követte férjét akkor is, amikor Ebesre kitelepítették őket. Úgy gondolta, a házasság nehézségeivel is együtt jár, és minden terhet közösen kell viselniük. És amiről a feleség nem értesült: az Ebesre kitelepítés azt is jelentette, hogy férjét ügynökként deaktiválták, vagyis nem kellett jelentenie. Azt hitte a férj, hogy életének e nehéz szakasza véget ért.

Túléltek a kitelepítést is, kezdett minden jól alakulni. Anyagi helyzetük fellendült. Nagyon nehezen viselték, hogy

a család fele Szabadkán maradt, így csak levelezve tudták egymással tartani a kapcsolatot, személyesen ritkán találkoztak. Olvassunk el egy részletet egy levelükből, amelyet a feleség írt szabadkai rokonainak. Mindez azért maradt fenn, mert ügynök férjét az 1960-as évek elején újra felkeresték. Ugyanazok az emberek a titkosszolgálatról. Arra kérték, hogy folytassa a jelentéseket. Ugyanaz lesz a feladata: csempészni, csempészeket megfigyelni és lebuktatni. A férj folytatta a munkát, a feleség nem tudott róla. A honvágy nehéz sorai mögött nincs jele annak, hogy ismerte volna a súlyos családi titkot.

„Szeretett kedves Pirikém, Lajoskám és kis húgom!

Itt írok pár sort és az beneteket a legjobb egészségben találjon. Mi jól vagyunk, amit nektek is tiszta szívemből kívánok. A leveleteket megkaptuk, aminek nagyon megörültem és amit vártam már nagyon. Gondoltam, ti sem fogtok írni, mert hogy írtok oda mamáékhoz. Édes Pirikém, írod, hogy elfogott a honvágy és nagyon sírtál. Én nagyon meg tudlak érteni és tudok veled érezni, de édes Pirikém most láttál bennünket nemrég édesanyánk is készül még nyáron, ha sikerül. Lehet, hogy mi is látogatunk utána, meg te jössz, édes Pirikém. Ne sírjál, nyugodjál a sorsodban és legyél türelmes és vigasztalódjál meg, hogy minden jó így, ahogy a jó Isten akarja, legyél mindennel elégedett ahogy van, mert akkor semmit sem nehéz elviselni. Édes Pirikém, édesanyámnak legyetek szívesek garanciát küldeni, mert a mama beadott mindent és írtak a magyar követségről, hogy garancia nélkül nem kaphatja meg a kiutazást. [...] Tudatom veled, hogy a karácsonyi ünnepek szépen elmúltak, hála Istennek nagyon örültem neki, mert a Gyurkám szabadságon volt és az egész ünnepet együtt töltöttük el. Igaz, hogy 12. karácsonyt érem meg a párommal, de egy sem volt még így, mert mindig dolgozott, vagy az egyik vagy a másik. Szilveszterezni nem voltunk, mert az épp nem örvendő volt, épp aznap temették a Gyurikám édesanyjának hűgát, hirtelen meghalt. Újév napján kijött édesanyám este felé meg a Gézák jöttek a komájával meg a feleségével és így elmúltak az ünnepek minden jól volt hála Istennek én is jól voltam, a kislány is meg a Gyurkám is.”

Az ügynök felesége békés karácsonyról, nehéz szilveszterről írt. Csupa megszokott, boldogabb és boldogtalanabb emberi élethelyzetről. Gyönyörű szavakkal ecsetelte, hogyan

nyugodjunk meg a Jóisten akaratában. Az, hogy később, valaha is tudomást szerzett-e arról, hogy férje az állambiztonságnak dolgozott, az írásos forrásokból nem derül ki.

Szétszakított családok levelezései

Teréz és Lajos Horgoson maradtak. Rokonaik, Mária és Jancsi Budapesten próbáltak szerencsét. Ha minden jól ment, évente egyszer tudtak találkozni, a közbeeső időben leveleztek. Miért olvashatjuk mi most, közel 60 év távlatából leveleiket úgy, hogy nem vagyunk a rokonaik? És leszármazottaik nem adták be a levéltárba? Esetleg valaki a szemétkben találta meg őket kidobva? Egyik sem – a titkosszolgálat őrizte meg számunkra a levelezésüket. Egészen pontosan, abban az időszakban 1962–64 között, amikor Terézt szerették volna beszervezni ügynökné, minden levelüket kibontották, lemásolták és állambiztonsági aktájukhoz csatolták. Egészen háborzongató, hogy egyes leveleken véletlenül ott maradt a titkosszolgálat alkalmazottjának szőrös, pecsétgyűrűs férfi-keze lenyomata is, ahogyan a leveleket lemásolta.

Mária Szabadkán született 1914-ben, hárman voltak testvérek. 1931–1941 között Nagybecskereken élt, 1941–42 között visszatért Szabadkára, majd Budapestre költözött. A vendéglátóiparban helyezkedett el, ott ismerte meg Jancsit, aki akkor pincér volt, ő pénztárosnőként dolgozott. Jancsi elhagyta érte a feleségét, kapcsolatuk elején sokat jártak szórakozni. Mária albérletét Zuglóban 1944-ben lebombázták, ekkor költöztek a Damjanich utcába. Jancsi a háború után konzervbizniszbe fogott: nagy tételben árulta a konzerveket, savanyúságokat, pácolt halat. Az államosítás után étkezdét nyitott. Mária a Kéményseprő vendéglőben helyezkedett el, onnan az államosítás után a Stadion vendéglőben. Jancsi felesége, aki cukrászként dolgozott, nem szeretett volna elválni, így 1944–1962 között ún. vadházasságban éltek. A szikár életrajzi tények. És mennyire mély, szereteteli emberi kapcsolatról olvashatunk Mária és Teréz, a két rokon levelezésében. Teréz ekkoriban Horgoson élt, az első levélben, még a házasságkötés előtt, Mária soványsága, egészsége miatt aggodott:

„Drága Máriám és Jancsi!

Leveleteket megkaptuk. Legjobban annak örülnék, ha hente jönné posta töletek. Az már a korról jár, hogy az ember egyre többet foglalkozik a családdal, mint mondjuk tíz évvel

előtt. Mindenek előtt, amit írtál, hogy sovány vagy, valahogy a képzeletembe úgy élsz, mint aki remekül néz ki. [...] Vigyázz magadra nagyon, igaz van Jancsinak, ha nem muszáj, ne menj dolgozni. Ne idegeskedj, egyél jól és hízzál meg. Valószínűleg a nehezen induló nyár ezt majd meghozza. Máriám, nem is tudom hogy írjam mind azt az ezer apró és nem apró dolgot, amit úgy szeretnék veled tudatni. Nagyon sokat foglalkozom ezzel, milyen jó lenne találkozni. Múlt héten otthon voltam. [...] Írjál, ha van egy kis idő, nagyon sokszor csókollak téged sok szeretettel Teri”

A második levél pedig már a házasságkötés után íródott:

„Édes Máriám és Jancsi! Nagyon régen nem írtam nektek, de olyan sok minden volt az elmúlt hónapokban, hogy sem időm sem kedvem nem volt, a fényképről sem írtam, köszönjük és az észrevételem az, hogy remekül néztek ki mindannyian. Te is Jancsi jóval soványabban vagytok, mint amikor láttalak benneteket. Nehezen de végül ez a véglegesítése az életeteknek. Igaz nem változtat a névváltozás semmit az ember életében. Mégiscsak így szép és jó, és ti már annyi szép és nehéz évet leéltetek együtt, hogy nem gondolnám, hogy ez másképp is lehetett volna. Én valahogy hajlamos vagyok még mindig egy kicsit a romantikára és úgy látom, pont ez volt a nagy és emberi kettőtök elmúlt éveiben, hogy nem kötött ösz-

sze benneteket a házasságlevél és mégis jóban-rosszban egymás mellett maradtatok. No elég a filozófiából. Hogy vagytok, persze fáradtan, igaz-e? Az egészséggel hogy álltok? Mária nem gondolkodtál azon, hogy most mint házasság leruccanátok ide. Tudod, minél tovább halasztod, öregszünk és lustulunk. Talán ez lenne az igazi pihenő nektek és a temetőbe is ellátogatnál. Én két hete voltam kint. Furcsa valami ez nálam, egy-két hónapig nem megyek, akkor egy olyan nyugtalanító érzésem van és muszáj kimenni a sírhoz. Beszélj erről Jancsival komolyan. Most egyszerű a jövés-menés, próbáld rábeszélni. Ő is már annyit hallott a mi országunkról, lássa is. Mi Horgoson megszoktuk, dolgozunk és hisszük, hogy nem tettük rosszul az átjövotelt. Egy-két nehéz év lesz még, de majd áthúzzuk. Jól vagyunk, egy kis összezapás, tudod, most mi is együtt dolgozunk egész nap, te ezt már ismered, no meg a piaci kiadást sokallja mindig [Lajos], de hát így kerek a világ. Írjál, ha van egy kis idő, nagyon sokszor csókollak téged sok szeretettel Teri”

Mivel Teréz 1964-ig volt a titkosszolgálat célkeresztjében, azt a történelmi forrásokból már nem tudhatjuk meg, hogyan alakult további soruk. Csak bízhatunk abban, hogy Mária és Jancsi boldogan élt, amíg meg nem halt, Teréz fényképészlete pedig felvirágozott.

novella

TAHI, TE TAHÓ

Zalán Tibor

Nem gondolom, hogy menne valahová. Valahová az megy, aki valaki. Persze, mindenki valaki még, amikor nekiindul az életnek. Ez a látszat viszonylag sokáig fenntartható. Azután gyorsuló folyamatban veszíti el ezt a valakit, vagy fogy el belőle az a nálánál jóval több önnönmagas(s)ág, aki állítólagosan lehetett volna. Kicsit bonyolultnak látszik ez, de nincs rajta sok lamentálnivaló. Emberünk, aki nem valaki, hanem csak úgy van, leginkább lődörög. Megy ide-oda, de az ide-odának soha nincs iránya. Mehet hivatalba, jöhet munkahelyről, hozhatja a gyerekeit az óvodából, vagy viheti az iskolába, elmehet a felesége elé a fodrászhoz, vagy elviheti esti nyelviskolába, nincs jelentősége egyiknek sem. Az ember csak egyszer veszítheti el a tulajdonságait, és már soha nem talál vissza hozzájuk. Ami a legszörnyűbb ebben, hogy még csak nem is tulajdonság nélküli ember lesz belőle, mert akkor legalább hivatkozhatna Musilra, már ha olvasott volna valaha

is Musilt, de természetesen nem olvasott. Musilt sem. Miért is olvasott volna? Ráadásul a valamire való hivatkozásnak a feltétele mindenképpen a valakiség.

A szőke csaj, kimondottan bombázó, valami elképesztő ruházati harmóniákkal bíró, valóság feletti jelenség, épp akkor fordul be a sarkon, amikor emberünk odaér. Na mármost, az egyszerűbb narráció kedvéért, adjunk emberünknek nevet! Hívjuk őt hozzá illő semleges néven! Legyen inentől – Tahí! Csak így, egyszerűen. Na, ez a Tahí megtorpan, amikor meglátja a szőke lányt, aki szintén megtorpan, és rámosolyodik. Tahí, ez te vagy? És most, a narráció egyszerűsítése kedvéért, tételezzük, hogy a szőke csaj ismeri az épp csak az imént kapott nevet, Tahí meg hallgat rá. Ismerjük egymást?, kérdezi meglepetten. A szőke tovább mosolyog. Hát persze. Én rögtön megismertelek. Meg-e, kérdezi ütődötten a nemvalaki. Én nem téged. Én téged igen. Pedig erősen ko-

paszodsz. Igen, mondja Tahí. Pedig mulatságos kis pocakot növesztettél a pipaszár lábad fölé. Igen, vörösödik el Tahí. Csúnyán ráncosodsz, ráadásul kínosan tokásodol is. Igen, nyögi növekvő zavarral Tahí. A bőröd azt árulja el, hogy iszol is, húzza. Igen, krárog Tahí. Az inged vasalatlan, a nadrágod pecsétetes. Legalább két sikertelen házasság romosodik mögötted. Igen, hörög elreménytelenedve Tahí. Egy senki lett belőled, Tahí, őszszegi a szőke csaj. És hogy mi egyebet vett még észre a vele szemben álló nemvalakin, a narráció leegyszerűsítése miatt most elhagyjuk.

Pedig voltál te az élet császára is, Tahí. Voltam?, kérdez vissza meglepődve a nemvalaki. Nem emlékszem rá. Nem emlékszem magamra, teszi hozzá, ha lehet, még inkább elbizonytalanodva Tahí. Én emlékszem, hogy te voltál minden dolgok megmondhatója. Honnan ismerjük mi egymást?, bátorodik föl a tájékozódó kérdésig a nemvalaki. A gimnáziumból. Rólam

is megmondtad, ki vagyok. Nem emlékszem rád, bizonytalanodik vissza a semmibe a nemvalaki. Arra sem emlékszel, hogy hívtál? És hogy hívtál a többiekkel az osztályból? Nem, lehelte alig hallhatóan Tahí, nem is némiképpen rosszat sejtve. Pattanásos kövér disznónak hívtál. Tizenöt éves voltam. És miattad közösítettek ki az osztályból. Tahí a beszélgetésük során most először összerándul. Te vagy?, kérdezi őszinte rémülettel. Nem, nem én vagyok. Akkor sem én voltam ott, a gimnáziumban, csak te tapostál le oda, ahol ha megmaradok, most ugyanolyan szárnalmas véglény lennék, amilyen te lettél, Tahí. És akkor, csuklik egyet a nemvalaki, mi lett belőled? Ügyvéd lettem. Én meg senki, mondja vagy kérdezi, feljajdulva Tahí. Ez meg hogy lehet, nyáladzik. Amit az élet elvett valamikor, azt később és máshol és máshogyan visszaadja. Tőled elvette azt, amit túl korán adott neked. Mit, hunyorgott a nemvalaki. Azt a mocskos fölényt, amivel

sokáig gyilkoltál. Most látlak téged legyilkolva. Amúgy, kérsz egy italt? Igen, motyogja kiszáradt torokkal Tahí. A lány a zsebébe nyúl, egy gyűrt tizezrest húz elő onnan, és a meglepett nemvalaki markába nyomja. Ebből többet is megihatsz, Tahí. Te nem jössz?, szorongatja izzadó markában a bankjegyet a nemvalaki. Veled? És a meglepett Tahí kikerülve továbbáll. Persze, a dramaturgia kedvéért meg kellene fordulnia pár lépés után, és azt kellene mondania, hogy veled soha, de az ilyen látványos számárfordulat csak a romantikus filmekben szokott megtörténni. Tahí elindul a kocsmá felé, és azon tűnődik, ebből a pénzből akár egy vasalót is vehetne. De miért vegyek, kérdezi magától az első pohár vegyes pálinka után. Többet úgysem találkozom ezzel a... nem meri befejezni. Ha eddig nem értett semmit, inentől aztán már végképp semmit, de igazán semmit sem ért a világból. Igaz, mitől is lenne az jó neki!

tárca

TESTVÉR

Testvér, testvér, neked miért nincs testvéred? – kérdezték tőlem a lányok a napköziben, vagyis napejben, ahogy akkor hívtuk. A gyermekmegőrzőben, ahol a mindig 16 óráig tartó hivatali munkaidő lejártáig őriztek bennünket a tanárok alsós általános iskolás korunkban.

Igen, mindenkinek volt testvére, csak nekem nem. Igaz, a legjobb barátnőm bátyja 16 évvel idősebb volt, már majdnem felnőtt. De Barbinak igazi testvére volt, őccse, aki gördeszkázott, és lehetett pátyolgatni is, mert ő volt a kicsi.

Mindig azt képzeltem, bátyám van, kettővel jár felettünk a suliban, külsőre tiszta apám. Megvéd engem, aztán, ha kicsit nagyobbak leszünk, házibuliba visz, és a barátja lesz az első szerelmem.

De nem volt seholy a testvérem.

A másik gyerek, a másik gyerek – ismételtette apám a kórházban, amikor már ette a testét a rák. Másik gyerek? – kérdeztem vissza, de nem mondott mást. És akkor elkezdett összeállni minden. Az elharapott fél-szavak. A rokonok fura félmondatok. Az utalások arra, hogy én nehezen lettem, nagyon. Sokat vártak rám. Mintha tehetnék róla. Anyádnak volt az a szép steppelt pongyolája – mondta egyszer a nővére. Azt hordta mindig, amikor téged várt – folytatta –, és egyszer, amikor meg-

látogattam, arra érkeztem meg, hogy széttépkedte a pongyoláját. Miért? – kérdeztem én. Mert félt, nehogy az legyen megint – harapta félbe a mondatot.

Mielőtt születtem, autót vetünk – mondta apám. Miért? – kérdeztem. Nehogy ne érjünk oda időben a kórházba – folytatta. Jó döntés volt, anyáddal ki-be jártunk a kórházba, még a piroson is átmentem, nehogy elveszítsen téged is.

Az és, is egyszerű szavak, amelyek fel sem tűntek a mondatokban, csak akkor.

Új tévét vettünk, színeset, persze kéz alól, a szovjet lakatanyából. Apám nagy büszkén cipelte haza a Szivárvány márkájú böhm nagy készüléket. Be is üzemelte rögtön, alig vártam, hogy bekapcsolja. Gyere, kislányom, nézzük ezt a csodát – mondta. „Nem sírt akkor sem, ha elvetélt” – énekelte épp Varga Miklós az *Európa* című számot. Apa, mi az, hogy elvetélt? – kérdeztem azonnal. Kihányta a zöldborsót – válaszolta hirtelen apám, és én megelégedtem a válasszal, mert apa sosem hazudott.

– Anya, apa azt mondta, másik gyerek, miről beszélt – próbáltam óvatosan érdeklődni anyámnál. Aki nem mondott semmit, csak elővette a terhességi könyvét, azt, amikor engem várt. Képek nélküli, egyszerű füzet, rajta feketén-fehéren: második terhesség.

FP11, linogravúra

Anyám cigarettára gyújtott és azt mondta: – Ő lett volna a bátyád, Zoli, elveszítettem őt, amikor három hónapos terhes voltam. Nem bírtam róla beszélni neked. Azt mondták a kolléganőim, ne bántóddjak, ő még nem is volt gyerek, csak magzat. De nekem az volt, a fiam. Ahogy most is az. Sokszor gondolkodom rá, ő biztos szót fogadott volna mindig, és közgazdász lett volna, és sok pénzt keresne, és nem kéne már so-

sem spórolnunk. De így nekünk ez maradt, kislányom, ha van 1 forintunk, elteszünk 50 fillért. Mert nem tudhatjuk, mi lesz. Zolikát sem gondoltam, hogy elveszítem. Az orvosok azzal vigasztaltak, biztos beteg lett volna, azért lett angyalka, de én tudom, hogy nem. Egészséges lett volna, és erős, nem értem, miért nem tudtam kihordani őt. Téged aztán, ha kinkeservvel is, de sikerült világra hoznom. Miattad nem szeretem a citro-

mot, mert apád arra kényszerített, igyak meg mindennap egy pohár limonádét, amikor vártalak, nehogy megint az legyen.

– Persze, a te családotban mindenkinek csak egy gyereke van. Ti nem tudtok sokasodni sem – mondta a férjem, nem sokkal azelőtt, mielőtt a volt férjem lett, majd elment a világba, nemzett még több gyereket. Én meg ott maradtam az első és egyetlen születtemmel, aki szintén egyke maradt.

vers

Csík Mónika

Zalazár és Tóbiás

Egyik reggel későn ébredt
Zalazár, az óriás,
óriásit tüsszentett, sőt
jött még három ráadás.

Hapci, hapci, trüttü-trüttü –
trombitálta egy szuszra,
és még hatot hozzáprüszkolt
dallamosan, ritmusra.

„Tíz órakor tíz tüsszentés,
Szent Vendel és Habakukk!” –
örvendezett Zalazár úr:
„Jobb vagyok, mint a kakukk!”

Volt ugyanis Zalazárnak
egy órája a falon,
abban egy kis kakukk lakott
albérleti alapon.

Ám a kakukk sose tudta
pontosan, hogy hány óra,
összevissza kakukkolt, már
délben mondta: „Záróra!”

Aznap is csak gubbasztott a
kicsi, kék ajtó mögött,
míg Zalazár náthás orral
szipogva öltözködött:

kalapot tett a fejére,
fűből készült fejfedőt,
akkorát, hogy befedhetne
vele egy fél hegytetőt,

lábaira csizmát húzott,
égig ért a csizmaszár,
egyik sarkantyúján sárkány,
a másikon griffmadár.

Szakállát jól kiképezte,
s míg dúdolt egy éneket,
kibogozta a szakállban
rejlő kiflivégeket.

„Lápi kifli, álom-alma,
mocsárpuding, füstleves,
mellé nefelejcsiskóta,
de csak ha jó fűszeres...” –

dudorászott Zalazár, és
mindezt sorra befalta,
tányérjának széléről a
maradékot lenyalta.

Utána meg teavízhez
taligányi kamillát
cipelt be a barlangjába –
üstben főzött gyógyteát.

Piros pettyes bögréjéből
meg is itta hamarost
az egész üstnyi teát, majd
kerített egy papirost.

„Náthás vagyok, ne zavarjál!
Visszafekszem tavaszig” –
pingálta a papirosra:
„Kelts addig másvalakit!”

Hamarosan horkolt bőszen
ágyában az óriás,
míg az óra meg nem szólalt,
pontosabban Tóbiás.

„Kakukk! Izé. Hány óra van?” –
rikoltozott élesen.
„Tóbiásnak reggeli kell,
nem maradhat éhesen!”

Ám hiába hangoskodott,
kakukkolt a kis madár,
Zalazár csak horkolt egyre,
zengett a völgy, a határ.

„Náthás vagyok, ne zavarjál!
Visszafekszem tavaszig” –
betűzte a papirosról:
„Kelts addig másvalakit!”

„Szépen vagyunk, Zalazár úr
alszik, én meg éhezek!
Továbbállok egy-két házzal,
nézek új albérletet.”

Úgy elköltözött a kakukk,
azt se mondta: „Jó napot!”
Adósságul hagyott három
fizetetlen hónapot.

mese

A VILÁGVÉGE

Kovács Jolánka

Élt egyszer egy szegény ember. Volt neki
egy felesége meg hat gyereke.

Dolgozott is ez a szegény ember ele-
get! Szerencsére sok mindenhez értett:
a kőművesmesterséghez, az ácsmunká-
hoz, a szénhordáshoz, de még a disznó-
vágáshoz is.

Egyszer egy gazdag ember fogadta
fel, hogy vágja le az egyik kövér diszna-
ját, készítsen el mindent, ami ezzel jár.
El is ment a szegény ember örömmel,
hisz a gazdag ember jó pénzt ígért neki
a munkáért. Már kora reggel levágta a
disznót, dolgozott serényen. Délutánra
mindennel megvolt, még a kolbásszal, a
hurkával, a töpörtővel is.

Igen ám, de amikor a fizetésre ke-
rült a sor, a gazdag ember a kezébe nyo-
mott egy zacskót:

– Itt van a disznó farka, a két füle meg
a négy lába. Ezt vidd haza, főzzön belő-
le a feleséged kocsonyát a gyerekeknek!

– No és a pénz? – kérdezte a szegény
ember.

– A jövő héten megkapod – felelte a
gazdag ember. – Sok volt ma a dolgom,
nem tudtam felváltani az aranypénze-
imből, hogy kifizesselek. De nem mara-
dok adósod, az biztos!

Jól van, gondolta a szegény ember.
Szombat volt, hát a kocsonyán ellesznek
vasárnap, aztán úgyis hétfő jön, meg-
kapja a pénzét.

A felesége ugyan nem örült ennek az
egyezségnek, de megfőzte a kocsonyát,
jutott is belőle mindannyiuknak egy-
egy tányérral.

Hétfőn reggel a szegény ember ment
a pénzéért.

– De hisz mondtam, hogy a jövő hé-
ten megkapod! – rivallt rá a gazdag em-
ber. – Most is azt mondom. Menj, dol-
gom van! Gyere a jövő héten.

A szegény ember hazakullogott, el-
mondta a feleségének, mit mondott a
gazdag ember. Hú, de mérges lett az asz-
szony:

– Legalább kinyitottad volna a szád!
Legalább lekiabáltad volna!

De az ember csak hallgatott. Várta a
következő hétfőt.

Akkor elment a gazdag emberhez a
pénzéért.

– Mit keresel itt?! – kiáltott rá a gaz-
dag ember, ahogy meglátta a kapu előtt.
– Mondtam, hogy a jövő héten megka-
pod a pénzed! Most is azt mondom. Kot-
ródj innen, és gyere a jövő héten.

Hej, a szegény ember hazakotródott.
Na, otthon aztán volt nemulass!

– Szerencsétlen, pipogya ember! –
kiabált az asszony. – Hát hagyod, hogy
az a gazember bolondot csináljon belő-
led?!

De az ember csak hallgatott.

Hogyne hallgatott volna! Most már
nemcsak attól félt, hogy sohasem kapja
meg a pénzét, hanem az asszonytól is.

Egész héten gondolkodott, mit te-
gyen. Hát mire eljött a hétfő, már nem
volt olyan tanácstalan! Meglátogatta a
gazdag ember szomszédjait. De hogy
mit beszélgetett velük, azt nem mon-
dom meg.

Aztán ment a gazdag emberhez a
pénzéért.

– Már megint te!!! – förmedt rá a
gazdag ember. – Hisz mondtam, hogy a
jövő héten gyere! Most is azt mondom.
A jövő héten!

– Akkor már késő lesz – felelte a sze-
gény ember. – Tegnap azt mondta a pap

a misén, hogy a jövő héten lesz a világ-
vége.

– Miket beszélsz! – rettent meg a
gazdag ember, de egy pillanatra meg
is könnyebbült. Hiszen ha ez igaz, meg
sem kell adnia az adósságát!

De a szegény ember mondta tovább:

– Azt is mondta a pap, hogy minden-
ki bánja meg a bűneit, béküljön ki az el-
lenségeivel, mert ha nem, a pokolra jut.
Akik pedig adósok másoknak, adják
meg az adósságukat tízszeresen! Mert
ha nem, akkor minden garasért tíz bot-
ütést kapnak még a pokol bejárata előtt,
csak azután mehetnek be a pokolba.

– Nem igaz! – kiabált a gazdag em-
ber. – Bizonyítsd be, hogy így van.
Mondj egy embert a faluból, aki ott volt
a misén tegnap!

– A szomszédjai mind ott voltak gaz-
duramnak – mondta a szegény ember. –
Pista, Pali, Jóska, Gyura, Jankó...

– Na várj csak, várj meg itt a kapu-
nál, te csirkefogó! – dörrent rá a gazdag
ember, és rohant a szomszédokhoz.

Megkérdezte tőlük, hogy voltak-e va-
sárnap a misén, és hogy miről prédikált
a pap.

Bizony mind az ötven ugyanazt mond-
ták neki, amit a szegény ember mondott.

Hej, szaladt haza lélekszakadva a
gazdag ember, egyenesen a nagyszobá-
ba, ahol az aranypénzes zsákjait tartot-
ta. A szegény embernek rögtön adott tíz
aranypénzt, ami több mint tízszerese
volt a munkabérének. No, ebből aztán
vagy négy szökőévig pecsenyét evett a
szegény ember családja, de még a ku-
tyája is.

A gazdag ember meg szaladt a szom-
szédokhoz, mert eszébe jutott, hogy Pis-
tának, Palinak, Jóskának, Gyurának és
Jankónak is már rég tartozik pénzzel a
munkájukért. Meg is adta nekik gyor-
san, legalább tízszeresen. Aztán egész
nap rohangált a faluban, vitte az arany-
pénzeket mindenkinek, aki csak eszé-
be jutott, hogy dolgozott neki, ő viszont
adósa maradt.

Hej, örültek az emberek!

A gazdag ember aztán egész héten
törte a fejét: vajon maradt-e még valaki,
akinek tartozik pénzzel?

Hát még amikor eljött a hétfő!

A hideg is kirázta, csak úgy vacogott
a foga belül. Kiment az udvarra, az eget
kémlelte, mikor indul meg az égszaka-
dás, földindulás. Jaj neki, ha még tarto-
zik valakinek!

Reszketve várta a következő napot,
aztán megint a következőt, egészen va-
sárnapig. De bizony nem jött el a vi-
lágvége. Vasárnap még jobban rázta a
hideg, mert tudta, hogy másnap hétfő
lesz, és az már a jövő hét! És a jövő hé-
ten lesz a világvége, hát így mondta neki
a szegény ember.

Hétfőn megint nyakába vette a falut,
osztogatta az aranypénzeit mindenki-
nek, aki az útjába akadt, mert már nem
tudta, kinek tartozik, kinek nem. El is
osztogatta az összes aranypénzét. No,
még csak ezután esett kétségbe! Hátha
van még, akinek nem adta meg az adós-
ságát? És a pénze is elfogyott!

A gazdag ember, aki már nem gazdag
ember, még ma is reszketve várja a vi-
lágvégét meg a jövő hetet.

A jövő hét azóta is mindig eljön, a vi-
lágvége meg, úgy látszik, várat magára
még egy ideig.

Talán jobb is, ha így van!

Szövet

vers

Antalovics Péter

éled

hűvös légre dől
új fényben fürdő bokor.
rovarcikázás.
*

teljes életek.
virággporral a kaptár
felé – és vissza.
*

fűszálon hangya.
súlya alatt meghajol
a fű s a világ.
*

mozdulatlan zöld.
ki beszél, ha belekap

kétség
(jin-jang)

egy tükörképed
van. ha egyszer eltöröd:
szilánk még lehetsz.

erdő-útvesztő.
körbejársz, míg szembejössz,
vagy valaki más.
*

tér-mélyülések.
az élő él, vagy ami
körülötte hal?

fény vagy sötétség,
ha a napot elnyelik

egyszerű
végzet

nem lesz fiatal-
abb, aki elhiszi, hogy
nem lehet öreg.

időbe kövült
spirállépcső-utazás:
gond és gondolat.

a föld forgása
csak annak biztos, aki
alatt nem forog.
*

de szép az idő!
fényes levélen harmat.
a feltámadt szél?

Herbárium III., linogravúra

Fénykép a digitális herbárium sorozatból, IV.

Sinkovits Péter

Szemhatár

Két óvatos lépés hátra,
mert a csillogó üvegszőnyeg
máris recseg-ropog a semmi felett.
Mindez a partról nézve.
Korszakvákuumban a part menedék,
fővenye lapozható;
kissé távolabb azok a labdázó lányok
a gömbérvék hírvivői,
meg a titkon remegő várakozás
heverő lenyomatai a homokban.

Közben azért
szaporodnak, sokasodnak
a díszes márványtáblák, gránitlapok,
repedezett bőrön az elfolyó árkok,
tört ablaküvegen át lassan sötétedik,
miként moha terjed a fán.
Így alakul ez minden esztendőben.
De legalább most már tudom,
a Mississippi sokkal veszélyesebb,
itt legfeljebb bolyhos teniszlabdák fedik be
módszeres tempóval az utcai ívlámpákat.

Marad végül kijutni
az alkalmatlan szavak rengetegéből,
figyelembe véve a szűkülő szemhatárt.

De talán a szemhatár vonala nem is létezik,
ez már a kontúrok leváló, önálló élete:
ég és víz.
Melyik közelebb?

Szerda Balázs

Csend

a hallgatásnak teste van
itt ül velem a szobában
nem szólhatok hozzá, mert ő a hallgatás – a csend, a rend
ha szólni próbálok, emeli ujját
kővé válik a hang, torkomon akad
a csend hozzám lép – magasabb nálam
nagyobb
fölém emelkedik
ujját szám elé tartja
hallgatásra int, egyre csak növekedik
szám tátva, de kihűl a torkom, száraz homok benne a szó
lenyelem a homokot
sebez, kapar, fullasztó
és akárhová megyek követ a csend – a rend
s tesz nyelvemre új követ
hideget, forrót, nehezet
és hagyom, hogy érezze a diadalt
higgye magát a csend rendnek
így nem tudhatja a bennem zengő hangzavart

Magamnak

Vertem a kezedre bilincset
Álmodtam válladra szárnyat
Néztem a szemedbe szikrát
Vettem rád sötét árnyat
Égettem fejedre glóriát
Loptam az arcodról csókot
Kócoltam hajadba erdőt
Súgtam én szégyenlős bókot
Vestem homlokodra árkot
Húztam a lábadra táncot
Képzelttem neked koronát
Kötelet, rabszolgáncot
Karodba öleltem szerelmet
Fogtam a kezedbe erőt
Ittam piros vért ajkadról
Küldtem szép arcodra esőt
Itt állsz előttem
Torz vagy
De én alkottalak
Magamnak

FP8, linogravúra

képzőművészet

A GRAFIKAI ESZKÖZÖKTŐL A SZÖVÉS VILÁGÁIG

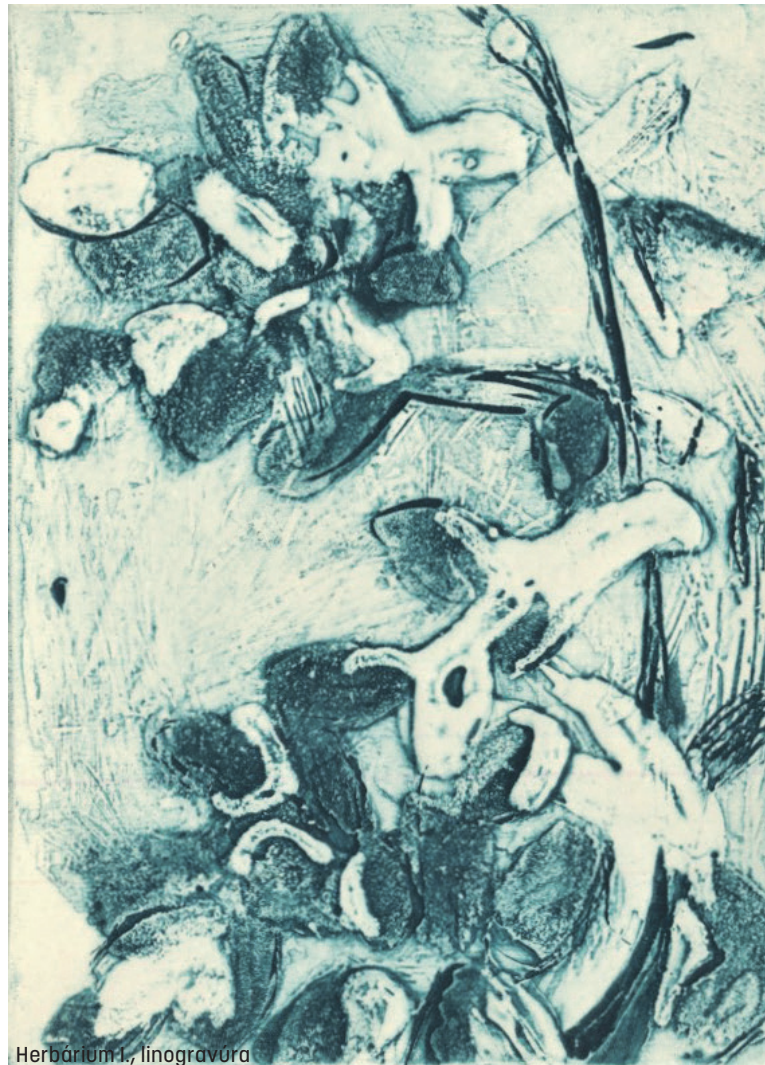
ARGYELÁN ZITA MŰVÉSZETI KUTATÁSA

Butterer Kiss Márta

A képzőművészetnek ma már nincs szigorúan megszabott határa. A múlt század elején még három ágra osztották: festészetre, grafikára és szobrászatra. Napjainkra, több mint száz év elteltével, a képzőművészet fogalma mindazon művészeti ágakat felöleli, amelyeknek eredményét nézni és látni lehet, célja pedig nem valamilyen konkrét használati funkció kiszolgálása. A képzőművész eszmei alapjának lényege, hogy gondolatainak megfogalmazására egy autonóm műalkotást hozzon létre. Manapság a kortárs művészet világa sok új ágazattal gyarapodott, így a képzőművészeknek is nehezebb megtalálniuk a megfelelő kifejezőeszközt, amellyel gondolataiknak fizikai alakot kölcsönöznek.

Ebben a felújult és megnövekedett képzőművészeti világban kezdett el kutatni Argyelán Zita, aki nemrégiben fejezte be tanulmányait az újvidéki Művészeti Akadémia grafika szakán. Mestermunkája és -kiállítása, amely 2021 áprilisában a Duna utcai Veče dron muzike (VDM) műtermében került megrendezésre, ezen kalandjainak az eredményét szemléltette. Mint egykori felkészítő tanára én is ellátogattam erre a kiállításra.

A kiállítótérbe érve megpillantottam Zitát, aki úgy ült ott alkotásai között, mint Alice Csodaországban. Nagy mosollyal az arcán kezdett beszélni a kiállított grafikáiról. Képzőművészként megértettem a szeretettel bemutatott alkotások te-

Herbarium I., linogravúra

remtőjét. Grafikai nyomatai a biomorf művészet világát tarták elem, és a linogravúra mint grafikai eljárás lehetőségeit.

Először a különböző monokróm felületek ritmikus kompozíciója ragadta meg a tekintetemet, és csak amikor közelebb léptem, akkor vettem észre, hogy miért is választotta Zita a linogravúra technikáját. A fe-

lületek és formák textúrájának gazdagságát a mélynyomás és magasnyomás kombinációjával kapta meg. A grafika alap törvénye, hogy a papír minősége, vastagsága és tisztasága is rendkívül fontos. Munkái között több száraz nyomat is található, amelyek ezeket a csodálatos felületi kvalitásokat tükrözik a fehér papír domborzatain.

FP9, linogravúra

A sötét és világos formák kontrasztjával és az absztrakt kompozícióival Zita ügyesen játszik a néző percepciójával, ugyanis nem lehet rögtön észrevenni, hogy motívumait a herbariumok virág- és levélnyomatai és azok formái ihlették meg. Emiatt sorolhatjuk be a biomorf művészet irányzatába, ugyanis Zita érdeklődésének fókuszában is az organikus formák, a természet és életformáinak kifejezése és bemutatása áll.

Zita lelkesége, kísérletezései és kutatása azért is asszociál Alice-ra Csodaországból, mert vizuálisan egy ismeretlen és szokatlan, természet ihlet-

te világba vezet be minket. Ha jobban átgondoljuk Zita kezdeti állomásait, már akkor is nagyon megfontoltan és ügyesen kombinálta a papírok közötti lenyomatott levelek préselt formáit a grafika lehetőségeivel – egészen a matrica felületeinek mechanikus feldolgozásától a grafikus nyomatig. Már a modernizmusban sem a forma felismerése volt a lényeg, hanem a művész játéka a képzőművészeti elemekkel és a vezető eszme megvalósítása. Zita alapeszméjének lényege felkelteni a néző érdeklődését, olyannyira kíváncsivá tenni, hogy feltegye magának a kérdést: hogyan érte el a

Fénykép a digitális herbarium sorozatból, VI.

Szövet

képzőművészet

Szövet

művész az előtte álló mű képzőművészeti világát?

Beszélgetésünk alatt Zita elmesélte, hogy amíg a biomorfizmust képviselő művészek alkotásai után kutatott, rábukkant egy művészre, Karl Blossfeldtre (1865–1932), akinek a munkássága igencsak inspirálóan hatott rá. Ez a kevésbé ismert fotóművész 1928-ban könyvet adott ki *A művészet ősfarmái (Urformen der Kunst)* címmel. Blossfeldt fotóin a növényi formák egyszerűségükben olyan vizuális hatást keltettek, mintha nem is növények, hanem építészeti objektumok lennének. A vizuális élmény nem a reális motívum elvárt hatását gyakorolta a nézőkre, hanem egy szokatlan és új látványt adott a megörökített formáknak. Zita pedig ugyanezt tette grafikai nyomatain a linogravúra lehetőségeinek teljes mértékű kihasználásával.

A kiállítás megtekintése után beszámolt nekünk arról, hogy kísérletezései milyen érdekes és új eljárásokig vezették el. Nagyon izgalmas módszert talált, egy furfangos eljárást, amellyel a herbárium préselt növényei új köntöst kaptak. Nem szeretném itt most elárulni a látottakat, mivel Zita találmánya egy új eljárás, amelyet csak a jövőben szeretne alkalmazni. Ezt csak azért említem meg, mert ismerve széles körű érdeklődését, tudom, hogy nem csak kíváncsian, de elszántan és komolyan mélyül bele sajátos művészeti kutatásaiba.

Mindez egyáltalán nem lepett meg, mert már hosszabb ideje szövessel is foglalkozik. Emlékszem, hogy 2019 augusztusában a moravicai/bácskos-

suthfalvi művésztelepen is már érdekes szötteket produkált. Visszaemlékezve, ezek a kisebb méretű alkotásai a vonalak és a textúra összhatásával ragadták meg a nézőt. Ma élvezettel önkénteskedik a pétervárad Ateleje 61 szövőműhelyben. A szövés és a grafika is meghatározott figyelmességet vár el az alkotótól, és lassú folyamatot diktál. A munka előtt vázlatokkal tervezik meg az alkotás végső kinézetét. Zita higgadt és nyugodt természete ötvözte a két különböző ágazat adottságait, az ő sajátos módján. Óvatosan bánik a színtónusokkal, de inkább a for-

mák kifejezőképességeivel foglalkozik, nem feledve a taktilis élmény kihagyhatatlan elemét: a textúra gazdagságát. A többrétegűség jellemzi minden egyes művét, amit első pillantásra olyan ügyesen és jól elrejt a néző elől, hogy csak azok élvezhetik a feltárásukat, akik nem csak felszínesen nézik alkotásait.

Zita olyan kapacitású fiatal művésznő, aki a kortárs képzőművészet világában újító erővel fog játszani a hagyományos és biztos módszerekkel, és minden alkalommal friss és egyedi műalkotásokkal lep meg bennünket.

Fénykép a digitális herbárium sorozatból, II.

argyelán zita

1995
Újvidék

Fotó: Dávid Csilla

Az általános iskola befejezése után a Bogdan Šuput Képzőművészeti Középiskolába iratkozott Újvidéken, képzőművészeti technikusi szakra. A középiskolát 2014-ben fejezte be. Ekkor felvételt nyert az újvidéki Művészeti Akadémia grafika szakára, ahol 2018-ban diplomázott Aleksandar Botić osztályában. Az újvidéki Művészeti Akadémia grafika szakán 2021-ben szerzett mesterdiplomát, Jelena Sredanović mentorálásával.

2011-től aktívan részt vesz az újvidéki Šok zadruga művészeti programjain.

2017-től a Híd Kör Art művészkör tagja.

2018-tól a Drónzenei Est (Veče dron muzike) keretében rendezett kiállítások kurátora.

Több csoportos tárlaton vett részt, és hat önálló kiállítása volt (Szivác, Kishegyes, Újvidék).

Fénykép a digitális herbárium sorozatból, V.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Agárdi Gábor (1987) újságíró, szerkesztő (Szabadka)

Antalovics Péter (1993) költő, újságíró (Kupuszina)

Butterer Kiss Márta (1961) festőművész, képzőművészet szakos tanár (Újvidék)

Csik Mónika (1978) költő, író (Szabadka)

Fekete J. József (1957) író, kritikus (Zombor)

Ficsku Pál (1961) író, szerkesztő (Budapest)

Klamár Zoltán (1955) néprajzkutató, ny. egyetemi oktató (Magyarkánizsa–Kartal)

Kovács Jolánka (1958) író, műfordító (Muzslya)

Lázár-Szűcs Anikó (1981) tanár (Zenta)

Lódi Gabriella (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)

McGregor, John (1976) író (Nottingham, Egyesült Királyság)

Mihályi Katalin (1961) újságíró, szerkesztő (Szabadka)

Molnár Tibor (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)

Patyerek Réka (1996) kritikus, tanár (Kishegyes–Szabadka)

Patyi Szilárd (1987) történelem–filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)

Reisinger János (1954) irodalomtörténész (Budapest)

Serfőző Réka (1996), az újvidéki BTK angol tanszékének mesterszakos hallgatója (Zenta–Újvidék)

Sinkovits Péter (1946) író, költő (Zenta)

Szerda Balázs (1991) történelem–latin szakos tanár, népzeneész (Óbecse)

Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)

Verebes Ernő (1962) író, zeneszerző (Zenta)

Zalán Tibor (1954) író, dramaturg (Budapest)

Lapszámunkat **Argyelán Zita** alkotásaival illusztráltuk.

EMLÉKSZEM EGY DOMBRA

Jon McGregor

Volt egy domb, a dombon pedig egy út. Keskeny volt és egyenes, és pontosan a domb oldalára vezetett. Rögös út volt, keréknyomokkal és gödrökkel tarkítva. Sárnyomok is szegélyezték, ahol a traktorok és más láncotalpas járművek ki- és befordultak a szántóföldekre. Oldalról nyárfák és galagonyasövények öveztek, de ahol az út már nem emelkedett, a sövényeket kőfalak és téglafalak váltották fel, majd előkertek alacsony kerítései. Ezek a házak és kertjeik alkották a falut, amely erődítményként állt a domb tetején. A faluban nem volt sem zöld felület, sem park, de még kocsmá sem. Nem volt templom, sem iskola, sem bolt; csupán két tucat ház az út szélén, amelyek közül egy sem nézett a tenger felé, mind befelé, az út irányába fordult, zárt ajtókkal, zárt ablakokkal és behúzott függönyökkel. Itt senki nem gondozta a rózsáit, nem nyírta a fűvét, nem javígtatta a háza tetejét, nem festette az ablak keretét, senki sem kergetett labdát, sétáltatott kutyát, tengette az idejét, keresett elő kerékpárt a fészerből, senki sem tergetett, nem mosott kocsit, vagy szállt be az autójába, és hajtott ki az útra, hogy

aztán elhagyja a dombot. Nem volt kutyaugatás. Sem távoli fűnyírók zümmögése, sem traktorok moraja. Sem a pistoly hirtelen reccsenése. Nem szólt zene, és nem hallatszott dobszó sem. Nem voltak menetelő talpak. A távíróoszlopokon sem voltak plakátok, amelyek vírágkiállításról vagy faluünnepéről adtak volna hírt, de a polgárőrség gyűléséről sem tájékoztatott semmi. Nem volt plébániai hirdetőtábla. Nem voltak jelek az úton, sem a falu bejáratát jelző üdvözlőtábla, amely óvatos vezetésre emlékeztetné a látogatót. Még helységnévtábla sem volt, a Legtakarosabb Falu díj elnyeréséről sem emlékezett meg semmi, ahogy a furcsa hangzású testvértelepülést sem tartották számon. Volt azonban egy telefonfülke az út mentén, és egy telefon, amely éppen ekkor kezdett el csörögni. A fülké egy szárazon rakott kőfal mellett állt, a fal másik oldalán birkák voltak. Egy keskeny mezőn várakoztak, amely meredeken terült el a dombon, a fű pedig még mindig harmatos volt. A földet nyúlvermek tarkították, a mező végén pedig egy sor nyárfa és egy rakás száraz ölfa állt. A farakás körül csalán

nőtt, a nyárfákön és a farakáson túl pedig csupán a tenger felé futó föld volt. Több hegy nem volt. Sem dombvidék. Fák voltak. Magasodtak még tornyok, templomtornyok, víztornyok és városházatornyok, ablakokkal, párkányokkal, tetőkkel és különböző kilátókkal. Nem voltak nyulak a réten. A bárányok a fal tövében húzódtak össze. Mind borzasztóan soványak voltak. Csörgött a telefon. Egyértelmű volt, hogy a fák ott a házak kertjeiben, az út mentén és a völgyekben, valamint a hegyet, a folyót és a tengert egymástól elválasztó részeken majd nagyon magasra nőnek. Belülről fognak megrohadni elnehezdedő ágaikkal, amelyek aztán egy erős szélben le törve majd lesújtanak ezekre a házakra, keresztülmetszik az utat, belegördülnek a lent elterülő árkokba, a helyükön pedig majd újabb fák fognak nőni. A gyepterüest pusztává fog változni, a tuskébokrok felfutnak a házak falára, áttörnek a málló ablakkereteken, majd ledöntik a téglafalakat. A bárányok mind elpusztulnak, mint az összes többi, a betakarítatlan termés meg fog rohadni a földeken, a pelyvát a szél majd az árkokba

fújja, eltömítve azokat, az áradások pedig elöntik a földeket teljes évszakokon át. Az utak járhatatlanná válnak, míg nem csak láncotalpas és légi járművekkel lehet megközelíteni őket, vagy esetleg gyalogosan azon kevesek által, akik neki mernek vágni az útnak.

A telefonfülke ajtaja súlyos volt, a zsanérok mégsem nyikorogtak. Az út menti házak ablakait még mindig függöny borította, minden sötét volt, és mozdulatlan. A telefon csörgése hangosan visszhangzott a fülkében, és sehogys akart abbamaradni. Az ajtó nyitva állt. A kagylót leemelték. Először mély, hűmmögő csend. Utána beszédre nyíló ajkak nesze. Aztán megszólalt egy hang. Az égen a tenger felett két repülőgép ereszkedett le csendesen, a robaj pedig, amely követte, egy közeli szennyvízelvezetőben aktivált rögtönzött robbanószerkezetre emlékeztetett.

A birkák vakon szóródtak szét a mezőn át a nyárfák alatt álló farakás felé. A telefonfülke súlyos ajtaja becsapódott. A hangok a semmibe veszttek.

Fordította: Serfőző Réka

ÉDES TÖLCSÉR

Mirabelle vasárnap délutánonként a Tuileriák kertjében, a kihelyezett székek valamelyikén ülve sütkérezett. Ilyenkor a szökőkutak vízsugarainak játékát szemlélve lelt nyugalomra. A Concorde tér keleti oldalán szeretett igazán andalogni. Párizs ege alatt megbújva, az emberi tekintetektől távol. Gyakran megfordult Jules kávéházában, ahol kizárólag a Grand Marnier narancslikőrrel kevert konyakját kortyolgatta. Ha kedvenc itala véletlenül épp nem volt raktáron, illedelmesen továbbállt.

Férje halála óta minden szerdán és szombaton a le Zimmer falai között falatozott. A pincérek már minden kérdés nélkül tudták, hogy az Apollinaire reggelit rendel: omlós, vajas croissant lekvárválogatással és tejeskávéval. Ezt minden egyes alkalommal egy bögre gőzölgő hibiszkuszteaival öblítette le, amelybe három kávéskanálnyi cukrot tett.

– Legalább ez legyen édes, ha már az életem nem volt annyira – mondogatta magában.

Olykor este is ezt fogyasztotta. A teremfőnök sosem csinált belőle gondot. Közben a szemközti szeparék félhomályában megbúvókat szemlélte. Az egyik asztalnál lánykérés. A fiatal hölgy könnyeivel küszködik, körülötte tapsoló személyzet. Pár székkal odébb egy félrelépni készülő férfi. Az özvegy néhai hitvesét fedezte fel benne, aki szintén sokszor szökött egy másik nő karjaiba. Amikor hétfévente, a delelés után élére vasalt nadrágban

és a világoskék ingében indult kerékpározni, akkor tudta, hogy vacsorázni már biztosan nem otthon fog. Aztán ahogy gyarapodtak az őszülő hajszálai, az elmaradásai is sokkal rövidebbek lettek. Idősen alig húsz perc alatt megjárta.

– Gyorsan jöttél. Látod, látod... Már annak a riherongynak sem kellesz – mondta, már-már mosolyogva. Erre gondolt ezen az estén is. Mellette egy idős házaspár, akik szótlanul fürkészték az étlapot. Valami újat kerestek. A kínálatban és egymásban is. Mégis, akaratlanul összehangolt sóhajuk jelezte, hogy reménytelen. Mirabelle évtizedekig vergődött megszégyenítve, más megszokásainak a börtönében. Ebédnél férjének helyezte ki az öblösebb kanalat, az élesebb kést és a csiszolt villát. Kizárólag tartós tejet vásárolhatott, amelyet reggelente csakis szűrve és forralva tálalhatott, pontban 7 óra 30 perckor. Azokon a napokon, amikor piacra ment, már fél öt után felkelt és elkészült, hogy beszerezzen mindent. Bagettből a jónál is jobban átsültet, negyedikilós jégkrémet csokoládé- és vanília-, esetleg eperízben. Mindezek mellé pedig a Le Parisien és egy kaparós sorsjegy. Ebédnél rendre a ház ura kapta a sült szárnyasok mellhúsát. A hétfégi menüsor kísérőjeként kizárólag almás és diós pitét készíthetett, esetleg fonott kalácsot. Kivételt csupán az ünnepnapok képeztek, amikor csokoládékrémes piszkótortát is süthetett a család és talán saját örömére is. Szin-

te csakis azzal törődött, hogy párjának kedvére tegyen, pedig 1972 óta sem az álmaik, sem az ágyuk nem volt közös. A *Magas szőke férfi felemás cipőben* volt talán az utolsó alkotás, amelyet filmszínházban néztek együtt. Külön hálósobáikban még a tévémsor soron sem kellett osztozniuk. Bár előfordult, hogy – egyfajta nosztalgikus ihletés hatására, vagy isten tudja, mi okból – a sanremói dalfesztiválon közösen szurkoltak kedvenceiknek. Domenico Modugnót és Bobby Solót ugyanis mindketten szerették. Amikor azon a hűvös márciusi reggelen végső útjára kísérte házastársát, akkor azt remélte, hogy minden jobb lesz, mert úgy érezte, megszabadult „börtönőréltől”. Persze igazából sosem lett az. A tejet ezután is forralta. Még mindig kaparós sorsjeggyel próbált szerencsét. A bagettből továbbra is csak azt vásárolta, amelynek a végei szinte már odakozmáltak. Hiába, az a nyavalyás megszokás. Igaz, pár dolgot már nem úgy tett, mint azelőtt. Karácsonykor nem süttött halat. Ilyenkor egyetlen halkonzervet vett.

– Nekem ez bőven elég lesz. Egyedül is vagyok, meg különben is... – mormolta bele-törődve a gyerekeinek, annak ellenére, hogy az ünnepeket majdnem mindig velük töltötte. Igaz, mégsem tudtak annyit időt tölteni vele, amennyit talán lehetett volna. A munka meg a feladatok. Olykor egy ebéd vagy vacsora. Néha egy-két telefon. A szokásos Hogy vagy? és Mi újság? Puszi, puszi, majd beszélünk, találko-

zunk. Majd... Majd... Mindig az a fránya majd. Ez a szócska lett az ő hitványsága. Persze ezt ő sosem hányta gyermekei szemére. Most is korzózott, ahogy vasárnaponként mindig. Betért egy tölcsérre a Le Petit Parisienbe. Ahogy a hús citromfagylalt a nyelvéhez ért, érezte, hogy a földi mennyország nem tűnt el. Itt van, és gombócokban mérlik.

Ma is a Tuileriák kertje felé folytatta az útját, igaz, egy picit korábban indult a szokásosnál. Helyet foglalt az egyik széken, és élvezte a verőfényes

napsütést. A táskájából elővett egy édes tölcsért, amelyet Jules ajándékozott neki, hogy pihenés közben is ropogtathasson valamit. Az utolsó falat után szalvétával megtörölgette a száját, majd egy picit mintha elbóbiskolt volna. Ebből a szendergésből azonban sosem ébredt fel. Egy járókelő riasztotta a csendőrséget. François „Frank” Roletti őrmester ért elsőként a helyszínre. Mirabelle élettelen arcán mosoly derengett. A halál beálltának pillanatában pedig napfény melegítette.

FP7, linogravúra

A MEGISMERÉS FONTOSSÁGA - SZELLEMI ÉPÍTŐKÖVEINK EGY ÚJABB DARABJÁRÓL

Silling István: *Duna menti életünk-ről*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2020.

Már a címe is sokat sejtető a szép kiállítású, keménykötésű könyvnek. Valójában mégis az alcím igazítja el minden kétséget kizáróan az olvasót: *Néprajzi és szociográfiai jegyzetek Nyugat-Bácskáról és más vidékekről*, olvashatjuk a főcímet értelmező szöveget.

Nem tudom, ki hogy van vele, de én, ahogy az újságot, úgy a könyvet is a hátuljával kezdem. Szeretem a tartalomjegyzéknél felütni, mert igazából az mutatja meg, mit is rejt egy-egy kötet a belső lapjain! Aztán van, hogy jó időre félre rakom, mert, ahogy mostanság mondani szokás: az olvasottak nem érik el az ingerküszöböt.

Elárulom, hogy ebben az esetben nem ez a helyzet! Egy kifejezetten érdekes kötet lépett a nagyközönség elé a szerző.

Silling István tematikusan rendezte egybe az összeválogatott tanulmányokat, sőt a témakörök alapján kialakított fejezetek címet is kaptak: *Rólunk szölk, Jegyzetek a Nyugat-Bácskáról, Kupuszináról, Vallási népeletünkről*.

A legtöbb tanulmányt az első fejezetben olvashatjuk, méghozzá a vidék népeletének kutatóiról, akik a magyar néprajz klasszikusai vagy éppen a vajdasági magyar kultúra jelei. Olyanok, akik az elmúlt évtizedek folyamán kiestek a köztudatból. Sajnos az sem biztos, hogy annak szerves része volt-e mindöjük valaha is. Ezért jól teszi a szerző, hogy a nagytájhoz kapcsolódó életműveket göröcső alá véve megkísérli az elfeledettek emléket visszacsempészni az általános köztudatba.

A tanulmányok tehát a tudós elődökről szólnak. Bellosics Bálintról, aki Bácska nemzetiségeinek első magyar néprajzkutatója. Aztán Kármán József verbászi református lelkész nevét sem gondolom túl ismerősen csengőnek. Talán Kálmány Lajos és Bálint Sándor egykori bánási és bácskai kutatásairól némileg több ismeretanyag ragadt meg az olvasóközönségben. Herceg János irodalmi munkássága része valamelyest a köztudatnak, de mi a helyzet a nyelvjárásról és néprajzról írott jegyzeteivel? Ahogyan Nagy Lajos, a két világháború közötti zentai újságíró dolgozatát sem tartom általánosan ismertnek. Sőt, Bodor Anikó neve is inkább egy rétegtudomány képviselői között ismert, noha kutatásait a néprajz művelői számon és becsben tartják. Neumayer Újlaki Kornél Dezső, aki a népelet motívumait emelte be drávaszöveg elbeszéléseibe, szintúgy ismeretlen. Silling kiváló írásait olvasva felmerül az elfeledett életművek újbóli beemelése-nek lehetősége a regionális identitásba.

A második fejezet a kiserégio helyzetét tárja fel: *Múlt, jelen és jövődó a nyugat-bácskai magyarok szemével; Nyugat-Bácska szétszórt magyarjairól*. Mind a kettő keserűes téma. Az első tanulmány mottójául egy Herceg-idézetet választott a szerző, ami igen szemléletes képet fest arról az egykor sokszínű, tarka etnikai világról, amely napjainkra menthetetlenül elsökrölni látszik.

A harmadik fejezet a szülőhelyé: *Élet a Duna mentén; Vándorélet; Putri 2., avagy százéves sors; A műrokonság és a*

házassági rokonság néhány jellegzetes-sége Kupuszinán; Földet vagy iskolát?

A negyedik, egyben zárófejezet a valóságos népeletet villantja fel: *A templom-tér identitást jelző elemei; Közösségi fogadalmi szokások Nyugat-Bácskában; Nyugat-bácskai búcsúk; Egy ritka bán-sági Szentháromság-kereszt*.

Ez tehát a kínálat, ebből szemezgethet az olvasó és a könyv bemutatására vállalkozó egyaránt.

Az első kutató, akinek bácskai tevékenységét részletekbe menően megrajzolja Silling István, az a Bellosics Bálint, aki Rédcisen szlovén/vend családban született, és nemzetiségiként jól beszélt délszláv nyelveket. Mindez igazán akkor jelentett számára előnyt, amikor a bajai tanítóképző tanáraként ismerkedhetett meg a soknemzetiségű Bácska világával.

Igen korán pártoló tagja lett a zombori székhelyű Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulatnak. Publikált a Magyar Néprajzi Társaság kiadásában megjelenő Ethnographiában. Az említett folyóiratban a nyári napfordulóról értekezve adatokat közölt többek között Felsőhegy, Adorján, Orom, Óbecse, Zenta településekről.

Az esővarázslásról írott tanulmányában Orlovát, Mosorin, Dolova, Sztárcsova, Bavaniste, Pancsova szerb folklóradatait adta közre. Silling részletekre figyelő alaposággal rajzolja meg Bellosics bácskai tudományos tevékenységét.

Érdekes a következő szerző és a téma is. Kármán József verbászi református lelkészként írt babonalexikont, amely a tanulmányíró szerint az első magyar nyelvű folklórkiadvány a Bácskában. A felvilágosult elméjű író a babonák világáról kívánta lerántani a leplet. „A didaktikus szándékkal írt szövegyűjtemény pedig végigsorolja az összes általa ismert babonát, hogy példával ilusztrálja a hiedelmek, hiedelemleányok valótlanágát.” Alsó-Bácska hiedelem-példáit Verbáczfalva, Óverbácz, Feketehegy, Cservenka, Temerin, Óbecse településekről közli. Kármán nyelvhaszná-lata – mint arra Silling utal – néha archaikus, és sok közmondást, szólást és szóláshasonlatot használ, ami még inkább színesíti írását.

Kálmány Lajos a Temesköz kutatója-ként meséket, mondákat, balladákat, dalokat gyűjtött. Főként a szegedi kirajzású településeket járta a tudós pap, azokat, amelyek ma a szerbiai Bánágban vannak: Szaján, Egyházaskér, Majdán, Rábé, Oroszlámos, Padé, Tiszaszentmik-lós, Tiszahegyes, Hódegyháza, Monos-tor, Morotva, Terján, Feketetó, Firigyháza, Gyála, Kisorosz, Magyarszentmihály, Törökbecse, Elemér.

A hatalmas anyagból Silling István a Kálmány által gyűjtött Krisztus-mondákat elemzi, műfaji, tematikai szempont-ból vizsgálva a szövegeket. Mint írja, a „...mondát mesélő ember a maga vagy környezete életét, az úgynevezett sorsot, a megváltoztathatatlan láttatja Krisztus szavai vagy tettei mögött.”

Külön kitér Kálmány korát megelőző, előremutató lejegyzési gyakorlatára, amely tükrözi a kiejtési és a nyelvjárás sajátosságokat.

Bálint Sándornak a bácskai vallásos népeleti kutatásait is áttekinti. Mint írja, a terepmunkára a rövid életű újabb ma-

gyar impérium alatt volt lehetősé-ge. Kutatási eredményeinek egy részét a Senteleky Kornél alapította Kalangya folyóiratban publikálta. A folyóirat szerkesztője az 1940-es évek elején az a Herceg János volt, akinek munkásságáról két tanulmányt is beválogatott újabb köteté-be Silling.

Az elsőben Herceg nyelvjárás és néprajzi jegyzeteit szemlézi, a magyarok, sokácok, bunyevácok népeleti sajátosságait mutatva meg, a viselet, folklór és nyelv áttekintésén keresztül.

Herceg munkásságának még egy tanulmányt szentel, amelyben a néprajzkutatásról szóló jegyzeteit veszi sorra. Ahogy sokaknak, úgy Herceg Jánosnak is eszébe jutott az a bizonyos 12. óra! A népi kultúra nyugat-bácskai tárgyi világáról szólva, miközben a gyűjtés fontosságát hangsúlyozta, úgy vélte: „...a tizenkettedik órában [vagyunk – beszúrás K. Z.], amikor talán még tehetünk valamit.” Kénytelen vagyok megjegyezni, hogy mindig abban a bizonyos tizenkettedik órában vagyunk, mert a népi kultúra organikusan változik. Amiben igaza van Hercegnek, az az, hogy a gyűjtést egy percre sem szabad abbahagyni.

A „Kiráj” bácskai búcsú kilencven év távlatából egy 1933-as írás bemutatása, elemzése. Nagy Lajos zentai újságíró tol-lából született, és a Jugoszláviai Magyar Újságban jelent meg. Silling a cikk adataiból rakja össze, rekonstruálja a szerző által nem nevesített falu társadalmát. A helyben élők lehetséges számát, no meg a népűnnepélylyé terebélyesedő, a templombúcsúhoz kapcsolódó kocsmalátogatásokat is elemzi. Megjegyzi: „A szociográfia irányába hajló szokásismertetés a bácskai sváb búcsúnak szinte csak egy mozzanatát mutatja be alaposan.”

A zentai etnomuzikológus, Bodor Anikó kupuszinai gyűjtéseiről írva egy igen kiterjedt kutatói kapcsolathálót is felvil-lant. Érdekes olvasni a gyűjtőutakról, gyűjtőtársakról, valamint az adatközlők felfedezéséről.

A fejezetet a drávaszögi Neumayer Újlaki Kornél Dezső elbeszéléseiben megjelenő népníveli és népeleti motívumokat elemző tanulmány zárja.

Nyugat-Bácska a szűken vett szülőföld. Érthető, hogy a történeti-néprajzi írásait ebben a fejezetben találhatja az olvasó. A térségben élöket éppúgy foglalkoztatja a múlt, jelen és jövődó, mint a kérdéssről értekező Silling Istvánt. A folyamatosan építkező múlt 18–20. századi alakulása, a gyarapodó, majd stagnáló magyar közösségek, a felbolygatott etnikai termozaik s mindebben a falvak népének ön- és jövőképe rajzolódik meg. A cikkben megkezdett gondolatmenet folytatása a vidék szétszórt magyarjairól szóló következő írás. Szomorú, ám idő-szerű megállapításai a nyelv- és kulturális örökségvesztés 21. századi kibontakozását példázza. A mindenkor hatalom akarataból történt változások mellett ír a gazdasági kényszer szülte, vendégmunka okozta lakossági mozgásokról is.

A térségben lezajlott rendszerváltozás utáni helyzetről megállapítja, hogy az öntudatra ébredés a faluképet is át-

Klamár Zoltán

formálta, hiszen új görögkeleti templomok épültek, bizánci stílusban. „A magyarság teljes kisebbségben maradt. Számarányának csökkenését még tetézte az 1990-es évek délszláv háborúinak szerb menekültáradata is.” Ez tehát a nyugat-bácskai helyzet, amelyet részletesen körbejár a szerző.

A szülőfaluról, Kupuszináról külön fejezetben, a szociográfia műfajában merítkezve rajzolja meg a település Duna menti életét. A táji adottságokat a maga javára fordító, gazdálkodásába azokat beépítő közösség élete mutatkozik meg Sillinget olvasva.

A vándorélet című írás egy család helykeresését, pionír szelleméből fakadó szétszóródását és lassan kihunyó rokonok kapcsolatait, kötődéseit mutatja be.

A százéves sorsot leíró szociográfiai helyzetjelentése a kupuszinai Putri utca lakóinak életét vázolja 1910-re, 1938-ra és 2014-re fókuszálva.

Ebbe a fejezetbe illesztette be a rokonsági kapcsolatokat taglaló írását, ami érthető, hiszen számos szociografikus elemmel találkozhat benne az olvasó, legyen szó komaválasztásról vagy akár annak szerepéről az emberélet fordulóiban.

A sort megint csak olyan írás zárja, amely inkább szociográfiára épülő életstratégiai elemzés. Sokatmondó címe: *Földet vagy iskolát?*

A zárófejezet nyitótanulmányában a templomter identitást (is) jelző díszítést mutatja be. Azt a szokást, amelyet főként a vallásos sokácok gyakorolnak, a templombelsőt házi szöttessel borítva be. A nyugat-bácskai búcsúkról értekezve, egy remek és igen képszerű leírást vehet kézbe az olvasó. Az apró részletekig hiteles, visszaadja a nyüzsgés hangulatát, úgy, ahogy az zajlott, zajlik. Ahogy közben keveredett, keveredik a szent és a profán!

A zárótanulmány pedig a szakrális kisemlékek világából idéz egy bánási példát, Németcsernye egykori temetőjének Szentháromság-keresztjét.

Remélhetőleg a vajdasági olvasó is épp oly kedvvel forgatja Silling István kötetét, mint tettem azt jómagam, aki mostanság ugyan más vidéken lakom, de lélekben mégis a Bácskában élek!

átmentett történelem

„NAPOSABB LETT A KISEBBSÉGI PÁLYA!”

Patyi Szilárd

Dr. Szántó Gábor interjúja és Prokopy Imre helyreigazító cikke a Magyarországi hasábjain

Dr. Szántó Gábor (1882–1957), a szabadkai Munkásbiztosító Pénztár főorvosa a királyi diktatúra idején a jugoszláv parlament egyetlen magyar képviselője volt, a diktatúra pártja, a Jugoszláv Nemzeti Párt (később Jugoszláv Radikális Paraszt-Demokrata Párt) színeiben. Politikusként a legfőbb feladata az volt, hogy demonstrálja a magyarok állam iránti hűségét, valamint hogy a magyarokat beteretlje pártjának zászlaja alá. Ezért Szántóra a betiltott Országos Magyar Párt köreiben és Magyarországon egyaránt árulóként tekintettek. Erre jó példa a Magyarország című budapesti politikai napilapban készült Szántó-interjú és Prokopy Imrének, az Országos Magyar Párt főtitkárának az interjúra írt helyreigazító cikke, amelyet szintén a Magyarország közölt. A napilap a neves Est-konszern tulajdonát képezte. Reggel jelent meg a Pesti Napló, délben vagy kora délután Az Est, este a Magyarország. Bár a maga több százszáz példányszámával kétségtelenül Az Est volt a vállalat zászlóshajója, a Magyarország is elérte a negyvenötvenezer példányszámot. Jelen írásunkban a Magyarországon megjelent Szántó Gábor-interjút és Prokopy Imre helyreigazító cikkét ismertetjük.

INTERJÚ A JUGOSZLÁVIAI MAGYAR KÉPVISELŐVEL

1937 októberében dr. Szántó Gábor néhány napos látogatást tett Budapesten. A Magyarország című napilap ekkor ké-

sztített vele interjút, amelyet az október 23-ai számban közöltek. Az interjúban Szántót a belgrádi parlament tagjaként, a bácska-topolyai kerület kisebbségi képviselőjeként, a szabadkai munkás-pénztárnak, Jugoszlávia egyik legnagyobb betegsegélyezőjének főorvosaként és a szabadkai magyar olvasókörtárselnökeként mutatták be, valamint „a jugoszláviai magyar kisebbségi élet vezetőjének” nevezték. A *Naposabb lett a kisebbségi pálya!* címet viselő írásban Szántó a „kisebbségi helyzet javulásáról”, valamint Jugoszlávia és Magyarország diplomáciai közeledéséről számolt be az olvasóknak.

„– Naposabb lett a kisebbségi pálya! – mondotta ma délelőtt beszélgetés közben az előkelő budapesti szaloda halljában az a magas, szélesvállú, feketeruhás, őszhajú úr, akit azért kerestünk fel, hogy megkérdezzük tőle, milyen a jugoszláviai magyar kisebbség helyzete. Kétségtelenül ő a legilletékesebb, hogy erre a kérdésre választ adjon” – vezette fel a Szántó Gáborral készült interjút a szöveg név nélküli szerzője.

Szántó Gábor az interjúban elmondta, hogy meglátása szerint Jugoszlávia és Magyarország közeledésének köszönhetően kedvező fordulat állt be a délvidéki magyarság kisebbségi életében. Dicsérte Milan Stojadinović kormányának intézkedéseit, példaként említve a kulturális egyesületek működésének engedélyezését, a belgrádi tanítóképző magyar tagozatának újbóli megnyitását, az elemi iskolák magyar tagozatainak magyar tanerőkkel való ellátását és a hatóságok igazságos magatartását.

„Én, aki sokáig figyeltem a belgrádi politikát és alkalmam volt közelebbről megismerni dr. Sztojadinovics Milán miniszterelnök szándékait, nyíltan megmondhatom, hogy a miniszterelnök ki óhajtja mélyíteni Magyarország és Jugoszlávia között azt a jóviszonyt, amely már pusztán az atmoszféra megjavításával is kedvezőbbé tette a magyar kisebbség életfeltételeit. Sztojadinovics Milán komolyan, nagysúlyú tömör politikai egyéniségének egész felölősségérzetével és határozottságával építi ezt a jóviszonyt Magyarország és Jugoszlávia között.”

Szántó Gábor külön kiemelte az olvasóköroeknek nevezett kulturális egyesületek működésének engedélyezését. Elmondta, hogy ezekben a szervezetekben folyt a magyarság kulturális továbbképzése, az egyesületekben magyar színpadi szerzők műveit adták elő magyar nyelven, tudományos előadásokat tartottak, jutalomban részesítették a jó előmenetelű diákokat. Hozzátette, hogy a legnagyobb ilyen egyesület Szabadkán működött, valamint nagy olvasóköroek alakultak Óbecsén, Újvidéken, Zomborban és Nagybecskerekben is. Az olvasóköroek mellett Szántó Gábor azt is elmondta, hogy az egyetemi városokban, Belgrádban és Zágrábban, a magyar egyetemi hallgatóknak külön, Bolyai Farkasról elnevezett szervezete működött.

Arra a kérdésre, hogy melyek azok a problémák, amelyeknek megoldása a délvidéki magyar politikai vezetők számára elsődleges, Szántó Gábor így válaszolt:

„Legégetőbb problémánk a magyar nincsteleneknek, a földmunkásoknak, a kisegzisztenciáknak, kisiparosoknak, kiskereskedőknek és kigazdáknak, a magyar egyetemi hallgatóknak és intellektueleknek elhelyezése, helyzetüknek kedvezőre fordítása, a magyar nép anyagi és kulturális szükségleteinek kielégítése, jogos igényeiknek biztosítása. Ugyancsak a belgrádi helyzet és Sztojadinovics Milán egyéniségének teljes ismeretében mondhatom, hogy a magyarság anyagi boldogulását ugyanolyan férfiasan támogatja, mint ahogy a két nemzet közeledését műveli. A két ország közeledése megnyitja a vajdasági magyarság előtt a szabad fejlődés útját és garancia arra, hogy Magyarország és Jugoszlávia között az együttműködés a jövőben még bensőségebbé váljék. Elsősorban mi, kisebbségi magyarok örülünk ennek. A jugoszláv és magyar nép egymás iránt érzett rokonszenvében és Sztojadinovics Milán miniszterelnök személyiségének ismeretében teljes biztonsággal remélem, hogy a két ország barátsága a jövőben szilárdabb lesz.”

A jugoszláviai magyar parlamenti képviselő tehát igen kedvezőnek ítélte a délvidéki magyarság helyzetét a Jugoszláv Királyságban. Szántó Gáborral azonban nem mindenki értett egyet.

A VOLT FŐTITKÁR HELYESBÍTÉST ÍRT

Szántó Gábor interjújához már a másnapi, október 24-ei Magyarországon Prokopy Imre, Bács-Bodrog vármegye utolsó magyar főispánja, az 1929-ben betiltott Országos Magyar Párt főtít-

kára *Naposabb lett-e Jugoszláviában a kisebbségi pálya?* címmel írt helyreigazítást. Prokopy Zomborban született 1873-ban. 1922-től töltötte be a Magyar Párt főtitkári tisztét. A párt egyik legtevékenyebb és legharcosabb politikus volt. 1927-ben települt át Magyarországra. 1929 és 1933 között Budapestről húszer panaszt terjesztett be a Népszövetség titkárságára a kisebbségi magyarság jogsérelmei ügyében. A napilap Prokopyt „a jugoszláviai magyar kisebbség volt szervező főtitkáraként” mutatta be. Prokopy Imre a cikkben leszögezte, hogy azért ragadott tollat, mert megítélése szerint dr. Szántó Gábor nyilatkozata „több szempontból helyesbítésre szorul”.

„– Szántó dr. tudvalevőleg nem a jugoszláviai magyar kisebbség bizalmából, hanem mind az 1931. évi, mind pedig az 1935. május 5-i képviselőválasztásoknál a kormány akaratából, az előbbi esetben mint a zentai, az utóbbiban pedig a bácskai kerületre rákényszerített hivatalos jelölt kapott mandátumot a diktatúra kormányoknak jobb ügyhöz méltó buzgósággal szállított lojalitási nyilatkozatok és hűségi fogadalmak jutalmául” – szögezte le az Országos Magyar Párt egykori főtitkára.

Prokopy szerint Szántó Gáborhoz hasonló politikusok nem lehetnek a magyar kisebbség képviselői, mert „a mindenkori kormány uszályhordozóivá szegődnek még akkor is, ha ezek a kormányok a legszélsőségebb és legkíméletlenebb kisebbségellenes politikát folytatják”, és mert „a kormányok rendszerint őket használják fel a kisebbségi jogokat lábbal tipró politikájuk igazolására és mentőtanukul a külföld felé”. Hozzátette, hogy legfőbb feladatuk a behódolás, nem pedig a kormány bírálata.

„– Hogy ez mennyire így van, azt mutatja dr. Szántónak a Magyarországon lekötött nyilatkozata is, melynek néhány vaskosabb tárgyi tévedés mellett, mint amilyen például a magyar tanerőkre és a »magyarság anyagi boldogulásának a kormányelnök által eszközölt előmozdítására« vonatkozó állítás, az a főhibája, hogy a Sztojadinovics-kormány nyújtotta apró és szinte borraavalószzerű engedményeket túlzottan feldicséri, az orvosolatlan sérelmek és teljesítetlen jogos kívánságok nagy tömegét viszont tudatosan elhallgatja.

– Ettől eltekintve a tudósításban is »optimistának« jelzett nyilatkozat többi része, különösen pedig a Sztojadinovics-kormány alatt tényleg bekövetkezett »légkörváltozásról« és Sztojadinovicsnak a magyar–jugoszláv viszony normalizálását célzó törekvéseiről szóló megállapítások ellen aligha lehet komolyabb tárgyi kifogást emelni” – írja Prokopy.

A fentiek fényében a cikk szerzője megállapítja, hogy dr. Szántó Gábor nem a délvidéki magyarság vezetője.

„– Mindez azonban még nem jogcím arra, hogy őt »a jugoszláviai magyar kisebbségi élet vezetőjeként« szerepeltessék. A magyar kisebbség tömegei mindenütt zárt sorokban a gerinces vezetők mögött állanak és még a tisztességes többségbelieket is többre becsülik azoknál, akik önös érdekeiket a kisebbség jogai és egyetemes érdekei fölé helyezik” – állapította meg Prokopy Imre.

Dr. Szántó Gábor parlamenti képviselő

emberek a történelemben

A HŐSI HALÁLT HALT SZABADOS TESTVÉREK

Molnár Tibor

Az első világháborúban szinte valamennyi magyar családot érte valamilyen veszteség: hadba vonult családtagok megsebesültek, megbetegedtek vagy elesetek. Voltak olyan családok, amelyek több tagjukat is elvesztették: így jártak a zentai Szabadosék is, akiknek a harcok során két fiuk is hősi halált szenvedett.

A Szabados házaspár – Szabados Péter és Sípos Rozália – fiatalabb gyermeke, József 1889. március 13-án született a kiterjedt zentai tanyavilág északnyugati részében. Ez a terület ténylegesen közelebb esett Csantavérhez, mint a városhoz. Ezért az újszülöttet a csantavéri Pádai Szent Antalról elnevezett templomban keresztelték meg. István mezőgazdasági napszámosként dolgozott, 1914. január 19-én vette feleségül Halász Terézt. Házasságukból egy gyermek, ifj. József született 1914. október 17-én.

Az első világháború kirobbanásakor kihirdetett mozgósításkor, 1914. július 28-án József Szabadkára, a m. kir. 6. honvéd gyalogezredhez vonult be, amelyben tizedesként, c. szakaszvezetőként szolgált.

A szabadkai 6-os honvédek a szerbiai hadszínterről 1915 januárjában vezényelték át az orosz frontra, ahol a Kárpátok hágóinál vívtak súlyos veszteségekkel járó védelmi harcokat a kinttartóan, tömegekben rohamozó orosz csapatok ellen.

1915 májusában a galíciai Drohobycz (ma: Drohobics, Ukrajna) környékén

voltak állásban, ahol a május 20-án itt vívott harcokban esett el Szabados József. Halálesetét bejegyezték a 6. honvéd gyalogezred halotti anyakönyvébe a 669-es sorszámon. A katona halálát Zenta város haláleset-feltevő illetékese 623/1915 szám alatt vette nyilvántartásba. Ennek alapján a városi árvaszék 1915. augusztus 27-ei keltezésű véghatározatával özv. Szabados Józsefnét megerősítette gyermeke, a kiskorú József – aki immáron hadiárvának számított – gyámi tisztségében. A hatályos jogszabály alapján járó hadigondozási ellátást az özvegy 1917-től igényelte. A háború befejezését követő impériumváltáskor azonban elvesztette az özvegyi nyugdíját. Az illetékes jugoszláv hatóság – a szabadkai törvényszék mint elsőfokú rokkantügyi bíróság – azt csak 1941. január 28-án, visszamenőleg 1939. április 1-jétől, ítélte meg számára ismét, havi 60 dinár összegben. A korabeli árfolyam szerint 1940-ben 1 USA-dollár 55 jugoszláv dinárt ért, vagyis a hadiözvegyi ellátás valamivel több, mint 1 USA-dollárt tett ki.

Az 1941-es impériumváltást követően özv. Szabadosnénak a magyar hatóságok folyósították a hadigondozási ellátást. A második világháborút követően, 1948. január 29-én a Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Legfelsőbb Rokkantügyi Bizottsága havi 1200 dináros hadigondozási juttatást hagyott számára jóvá. A hivatalos árfolyam szerint 1947-ben egy USA-dollár 50 jugoszláv dinárt ért.

Az idősebb Szabados fiú, István 1874. július 9-én született Zentán, a Szt. István-templomban tartották keresztvív alá. Kenyerét napszámosként kereste, 1899. május 23-án kötött házasságot Nagy Franciskával. Ő csak 1915-ben vonult hadba, és a cs. és kir. 86. gyalogezredben teljesített szolgálatot.

A szabadkai gyalogezred zöme – a 86/III. zászlóaljat kivéve, amely 1915 júniusától az olasz hadszíntéren, az Isonzó mentén küzdött – 1914 szeptemberétől az orosz hadszíntéren vívott súlyos harcokat. A 86-osok 1916-ban a június 4-e és 9-e között zajlott Bruszilov-offenzíva során szenvedtek különösen nagy emberveszteségeket. Szabados István gyalogos is 1916 során, az orosz hadszíntéren tűnt el nyomtalanul. Sorsáról – noha halálesete nyilvánvaló volt – nem érkezett megbízható, írásos bizonyíték. Özvegye a jugoszláv államtól 1926-tól hadigondozás keretében állandó havi juttatásban részesült, amit a második világháborút követően is jóváhagyott az akkori hatóság.

Több százezer bajtársukhoz, sors társukhoz hasonlóan a két Szabados sem tért haza soha a háborúból, csontjaik idegen földben porladnak. De ha a hősök emlékét megőrizzük, akkor ők továbbra is közöttünk maradnak.

* A cikk megírásához nyújtott segítségéért köszönettel tartozom Nagy Mélykúti Angélának.

Szabados József tizedes

könyv

A GONOSZ GYÖKEREI

Borislav Pekić: *Hogyan veszejtsük el a vámpírt*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2020.

A *Hogyan veszejtsük el a vámpírt* című regény a „felsőbbrendű erkölcs” paradoxonának létrejöttét beszéli el egy elképzelt szembesítés során, hiszen lehet levél, két utóirat és egy vallatási jegyzőkönyv lapjain. „A beismerés saját bűnösségünk belátása a bűntény objektív (logikai) terében” – olvashatjuk a regényben. Bűn és elkövetőinek szellemidézése, a kérdés fölött, hogy van-e jogunk mások életéről és sorsáról dönteni, létezik-e magasztos eszme, amelynek nevében életről és halálról dönthetünk. A filozófiai „asztaltáncoltatás” szertartásán Bergson, Nietzsche, Descartes, Freud, Schopenhauer, Hegel, Heidegger, Kant és Sartre szelleme kísért.

Egy dalmáciai kisváros meglátogatása után dr. Konrad Rutkowski megpróbálja igazolni tetteit, amikor is a második világháború idején az SS szolgálatában egy ártatlan városi hivatalnokot akasztófára küldött, és halálra vert egy fegyencet. Huszonkét év után a múlt kísértetei üldözik, ő pedig leveleiben próbálja megtalálni a gonosz gyökereit önmagában, felfedve azt a keskeny határvonalat, amelyen átlépve az ember egy nem emberi lényré változik. A szerző fausti utat járhat be a regény főszereplőjével, a levelek írójával.

Borislav Pekićet sokan az egyik legjelentősebb szerb írónak tartják. Regényeket, drámákat, esszéket, filmforgatókönyveket írt. 1930-ban született Podgoricán. Belgrádban járt gimnáziumba, ahol 1948-ban, az érettségi évében letartóztatták, és tizenöt év fegyházra és kényszermunkára ítélték az akkor illegálisan működő Jugoszláv Demokratikus Ifjúsági Szövetség tagjaként. 1953-ban kegyelmet kapott. A Belgrádi Egyetem bölcsészkarán kísérleti pszichológiát hallgatott. 1965-től jelentek meg regényei, ettől kezdve minden idejét az írásnak szentelte. Amikor 1971-ben Londonba emigrált, a jugoszláv hatóságok több évig persona non gratának tekintették. Műveit számos nyelvre lefordították. Munkásságáért NIN-, Sterija-, Njegoš-díjat kapott, és a Szerb Írószövetség nagydíjában részesült, a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia levelező tagja volt 1985-től 1992-ben bekövetkezett haláláig.

A Forum Könyvkiadó kiadásában olvashatjuk most Pekić művét Szilágyi Károly kiváló fordításában. „Léteznek vajon nagy eszmék, amelyekért ölni is érdemes?” – teszi fel a kérdést az olvasó a levélregény elbeszélőjével együtt. Egyetlen emberélet sem olyan kicsi és jelentéktelen, hogy a gyilkosa ne bánná meg később tettét. A nyugtalanság, amelyben a múlt kísértete, akár egy vámpír, odáig űzi Rutkowski professzort, hogy visszatérve a régi bűntettek színhelyére, megírja belső drámáját. Filozófiai elmé-

letek szövvényein keresztül, Platónról Nietzscheen keresztül Wittgensteinig, egy mindig aktuális, időszerű kérdést mozgat meg a személyestől a kollektív bűnösséig, annak viszonyát a történelmi igazsághoz. Ez jelenti számára a vámpírt, amelyet annyira szeretne elhallgattatni. Borislav Pekić a nagy európai filozófiai eszmék aranybányájába vezet bennünket, amelyek mélyén sírok tömkelege is található, azoké az ártatlan embereké, akik a nagy eszmék nevében gyilkoltattak meg.

„Egyetlen tett sem gaztett önmagában. A körülmények teszik azzá. A háború például olyan körülménynek számít, amely a tömeggyilkosságot hőstetté avatja. A béke olyannak, amely a tömeggyilkosság hőstettét büntettnek minősíti. A körülmények olykor visszaható erejűek is lehetnek. Jogilag éppen e tényre épül a nürnbergi per ítélete is. Valami, ami azelőtt patriotizmusnak számított, azon körülmény folytán, hogy a szövetségesek nyerték meg a háborút, népi társasá nyilvánították. Kiállni egy politikai állásfoglalásért egy bizonyos időszakban dicséretes tett, a körülmények megváltozásával viszont, sok év múlva, elítélendő” – írja tizenhatodik levelében Rutkowski professzor.

Mert mi is valójában a beismerés? Rutkowski a totalitárius rendőrapparátusok gyakorlatából kölcsönzi definíciót: „A magadénak fogadni el egy idegen (kitalált, konstruált) valóságot. A helyzet bizonyos értelemben az elmebajra

Lódi Gabriella

emlékeztet. Ha valaki Bonaparte Napóleonnak vallja magát, általában boldognak szoktuk tartani, holott nincs empirikus bizonyítékunk rá, hogy nem Napóleon...” – olvashatjuk a regényben. A levélíró minden egyes feljegyzése közelebb viszi a teljes összeomláshoz.

Borislav Pekić regényhőse végül az elmebajba menekül a bűnösségének beismerése elől. A regény Goethe *Faust*jából vett mottójához visszatérve, ismét csak onnan idézhetünk: „das Unbeschreibliche, hier ist's getan” („mit nincs szó mondani, itt végbe ment”).

MILYENEK VAGYUNK MI?

Mi a magyar most, Vajdaságban? (I-V. kötet) Magyar Szó Lapkiadó Kft., Újvidék, 2020.

Megfogalmazódhat bennünk az a kérdés: miért érdemes minderről öt kötetben keresztül beszélni? Mi a magyar most, Vajdaságban? Hát, nem egyértelmű? A válasz önmagában megmosolyogtató, de mégsem. A globalizáció ereje betonfalakat húzott ember és ember közé. Alapvető kulturális, nemzeti, morális és erkölcsi értékeink vesznek el. Miért?

A mai kor embere számos élethelyzetben elveszett, azért, mert nem tud vagy nem is akar ragaszkodni a múlt-hoz, mert az talán nem a humanista, az értelmiségi ember jellemzője, pedig talán itt kereshető a probléma megoldása, hogy a szavak és fogalmak félremagyarázása mennyire megvezetheti az embert. Sokszor szándékosan. Divattá

vált a nihilizmus, a régi dolgok felszámolása, ugyanakkor ez alapjáraton semmi újat nem hordoz magában, mert a történelem során sokszor láthattunk ilyet. Manapság a nemzeti értékek meggyalázása, az egyházi személyek elleni merényletek felett szemet tudunk hunyni, ez viszont már a dekadencia első jeleként is felfogható.

Verebes Ernő írásában egy igazán találó szókapcsolatot olvashatunk: „tulajdöntalan harmónia”, egyrészt értelmezhető mindez Trianon tükrében, hogy sem itthon nem vagyunk otthon, sem Magyarországon. Mindezek mellett még a szerb nyelv nehézségeivel is meg kell küzdenünk. Lassan-lassan azzal a kőkemény valósággal is szembe kell néznünk, hogy valóban elfogyunk. Hajlamosak vagyunk ezt patetikusan disztópiának tekinteni. Pedig ez már a jelenben zajló folyamat. Lovas Ildikó írása a vajdasági

magyarságot történelmi adalékanyaggal szövegezi meg, mindezek mellé társul még a fikció mint szervező erő. Bármennyire is kifacsart és szétfeszített a világkép, mégis az objektivitás erejével bénítja meg az olvasót.

Kordokumentumokról, bombázásról, politikai pártokról és konfliktusokról szól a sorozat. Hogyan működött a „csempész-

kultúra”, hogy éltünk jól Tito ideje alatt, milyen rózsaszín ködben éltünk, hogyan hittük el (közben mégsem), hogy majd jó lesz? Gobby Fehér Gyula *Három ház* című írása nagyon személyesen érintett, ugyanis Kishegyesről és Németh István jelenségéről, a kishegyesi utcák, házak erejéről, jelenségéről szól. Dr. Györe Zoltán *Magyarnak lenni Vajdaságban* című értekezése azoknak szól, akik néha elbizonytalanodnak döntésük helyességében, mégis itt vannak, itt maradtak, vállalták ezt a hatalmas felelősséget. Ugyanakkor mindenki tisztában van azzal az aspektussal is, hogy a nemzet fogalma a gyakorlatban, bármennyire nem tetszik ez, politikai kérdés. Fontos, hogy az aktuális hatalom hogyan viszonyul az adott kisebbséghez. Érdekes, hogy akármennyire is megpróbálták megváltoztatni, asszimilálni, eltávolítani a vajdasági magyarságot részlegesen vagy teljes egészében, még mindig jelen van, nem is akárhogyan. „*Voltunk mi Vajdaságban már csetnikek, jugó-magyarok, gazdag és szegény rokonok egyaránt...*” – írja Györe. Mindezek tudatában, a történelem ismeretében, virágzik a népi kultúra, a színházak munkája folyamatos, képzőművészek, építészek stb. dolgoznak, fellelhető egyfajta összefogás, közös érdek. Képesek vagyunk, ha akarunk, együtt és nem egymás ellen dolgozni.

Mégis, akármennyire nem szeretnénk aktuálpolitikával foglalkozni, megkerülhetetlen ez a perspektíva is. Szerda Balázs Európa megtörtségéről ír, egy olyan léthelyzetről, amikor térdre rogyva várjuk Godot-t, aki viszont nem jön. Észre kell vennünk azt is, hogy támadás éri azokat a megmozdulásokat, amelyek az egység mellett teszik le a voksukat, amelyek a hagyományosat és a kultúrát tisztelik. Ugyanis mindezt negatív konnotációval ruházzák fel, egyfajta szélsőjobbaldali (megjegyzem, tévesen!) hangot pendítve meg. Ahogyan Douglas Murray írja *A tömegek tébo-lyá* című könyvben, az emberek

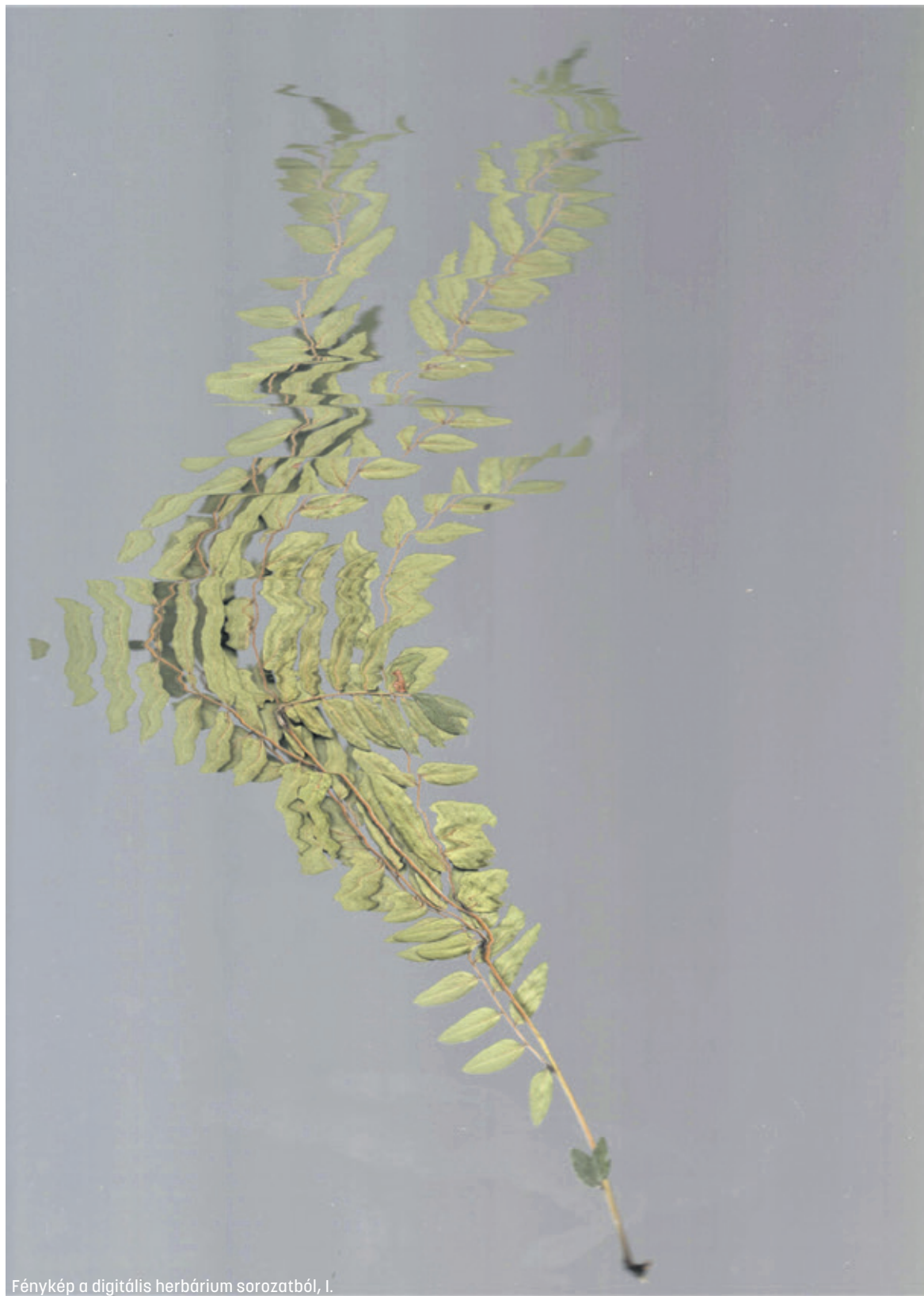
mind a nyilvános, mind a magánéletben irracionálisan, birkanyáj módjára viselkednek.

Amint már említettem, minden jelenben zajló dekadens hullám visszavezethető a múltra, a 19. században felhagytunk létezésünknek a vallási magyarázatával, ezt követően minden másban is bizonytalanokká váltunk. A társadalom az igazságosságot az identitáspolitikában látja, legyen ez bármilyen nemű (szexuális, származás stb.), mégis itt történik a legtöbb igazságtalanság másokkal szemben. Ezért is fontos megerősítenünk egymást. Végül ideje lenne arról beszélnünk, hogyan lehet, pontosabban hogyan kell együtt dolgozni, és nem lejártni vagy megálázni a másikat. Továbbhaladva, azért is fontos a közös kulturális rendszer, mert megszilárdítja az emberi interakciókat, egyben értékrendként szolgál az egyén számára is, olvashatjuk Jordan B. Peterson könyvében. Hajlamosak vagyunk úgy gondolni, hogy nálunk okosabb nemigen létezik a világon, ha viszont a gőgnek ezt a láthatatlan kőntösét levetjük, akkor ott áll a valóság, hiszen minden szó az őseink ajándéka.

Vajdasági magyarnak lenni nem csak annyiból áll, hogy itt élünk. Ez állásfoglalás, elkötelezettség. Hatalmas teher, ami alatt évtizedek óta roskadunk, mégis kibírtuk. Ez nem pátosz, ez tény. „Bélyeg”, amelyet nem tudunk bő vízzel és szappannal lemosni, nem fog eltűnni.

Végezetül szögezzük le, vajdasági magyar kultúra létezik, ezért harcolt Szenteleky Kornél és Kende Ferenc, Csuka Zoltán és még sokan mások.

„A rend az a hely és idő, ahol a gyakran láthatatlan alapigazságok, amelyek alapján élünk, úgy szervezik meg a tapasztalatainkat és a cselekvéseinket, hogy az történik, aminek történnie kell. A kaosz új hely és idő, mely akkor jelenik meg, amikor váratlan tragédia történik, vagy a gonoszság felfedi dermesztő arcát.” (Jordan B. Peterson)

Fénykép a digitális herbárium sorozatból, I.

A HARANG SZAVA

Bálint Sándor: *Lélekharang*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2020.

Az emlékezet véges és sokszor csalóka. Ezért jó, ha egy adott korról az abban az időben megjelent írásokat újra elolvashatjuk. Főképp, ha csak néhány évtized választ el bennünket attól az időszaktól. A Bálint Sándor most megjelent kötetébe beválogatott írásoknak – cikkeknek, vezércikkeknek, karcolatoknak, elemzéseknek – a döntő többsége a nyolcvanas, kilencvenes években, illetve a kétezres évek elején keletkezett. Ám megtaláljuk a kiadványban az 1977-es erdélyi útijegyzeteit, valamint egy 2019-ben publikált írás is helyet kapott a válogatásban, amely a második világháború utáni népszámlálások adatainak tükrében veszi górcső alá a vajdasági magyarság létszámának csökkenését.

A szerző 1974-ben került a lap újvidéki szerkesztőségébe újság-

íróként, 1982 és 1992 között a Kilátó mellékletet szerkesztette, majd az év májusától 2000 júniusáig a Magyar Szó igazgatója, fő- és felelős szerkesztője volt. Ezt követően a tartományi művelődési és tájékoztatási titkárság segédtitkári, titkárhelyettesi tisztségét töltötte be.

Bálint Sándor mindig naprakészen, kellő határozottsággal reagált a visszas, káros jelenségekre. Kiállt olyan készülő jogszabályok ellen, amelyek a kisebbségek szerzett jogait csorbították. A miloševići éra kezdetén, 1991-ben például az oktatásról és nevelésről szóló új köztársasági törvénytervezet káros voltára, az esélyegyenlőtlenségre hívta fel igen élesen a figyelmet, megalapozott érvekkel támasztotta alá, hogy milyen végzetes következménnyel jár, ha legalább 15 fős létszámhoz kötik a kisebbségi osztályok megnyitását az engedélyezését. A szerző számos írásában hívja fel a figyelmet fogyatkozásunkra, *Lélekha-*

rang című, 1992-ben megjelent vezércikkéből idézünk: „1945-től 1991-ig annyival csökkent a létszámunk, mintha évente egy nagyobb falut veszítettünk volna el. A meg nem született gyermekekért, az elvándoroltakért és értünk, ittmaradtakért is szól az esti lélekharang, mert azzal, hogy romlik a vajdasági magyarság népesedési statisztikája, romlik a pozíciója is a világban. Kevés gyerek születik. A kommunista családmódelnek megfelelően nálunk is az egy-két gyermekes család számított példaeértékűnek (ehhez méretezték a szűk lakásokat is).”

Kiemelt figyelmet érdemel a kötetben a 2019-ben keletkezett, *Rekviem a meg nem született gyermekekért* című, az elmúlt évtizedekben bekövetkezett létszámfogyatkozásunkkal foglalkozó átfogó elemzés.

A kötet a korabeli írásokkal emlékeztetünkbe idézi, amikor a kilencvenes években a miloševići hatalom mesterkedésének nyo-

mán a Magyar Szó a tönk szélére került, élet-halál küzdelmét vívta a fennmaradásért.

Mindannak, ami a kilencvenes években bekövetkezett e térségben, már évekkel korábban voltak előjelei, ezekről a jugoszláv kulturális térben tapasztalt széthúzásokról, csatározásokról is olvashatunk a válogatásban.

Bálint Sándornak mindig szívügye volt az irodalom, évről évre közölte benyomásait a magyarországi Ünnepi Könyvhéttel, a vajdasági magyar kiadványok fogadtatásával kapcsolatban. Azok, akik egykoron az Újvidéki Színházban látták Harag György (1925–1985) rendezésében a *Három nővért* és a *Cseresznyéskeretet*, bizonyára fokozott érdeklődéssel olvassák az európai híró és rangú rendezővel 1981-ben marosvásárhelyi otthonában készült interjút. A kötet értékes fejezete az a válogatás, amely a Bácska, Bánát, Szerémség régmúltjával foglalkozó írásokat gyűjti egybe.

Mihályi Katalin

Végezetül a *Hazahívó harangok* című írásból idéznék félmondatot: „...esténként anyánk, apánk, nagyapánk Jókait olvasott, hogy tudjuk, kik s mik vagyunk, kiért, miért kell szoronganunk, s mire lehetünk büszkék.” Mert kétség nem fér hozzá, önbecsülésről, vállalásról, az egyén és a közösség kölcsönös felelősségéről is szól ez a könyv.

AZ INTÉZMÉNYESÍTETT HAZUGSÁGRÓL

- A HATALOM HÁTTÉRÉRŐL, A HÁTTÉRHATALOMRÓL -

Krekó Péter: *Tömegparanoia 2.0. Összeesküvés-elméletek, álhírek és dezinformáció*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 2021.

Az internetnek nem mércéje az igazság. Ezt attól fogva tudjuk, ahogy megjelent a fake műfaja, amiről a képernyő előtt ülő tudja, hogy NEM IGAZ, de kukkolóhajlama oda-szegezi tekintetét a kellemetlen helyzetbe montírozott celebekre, politikusokra, az önmagánál butábbnak és esetlenebbnek tűnő személyre. A szórakoztató hamisítás kiterjesztette igényét a tájékoztatás egészére, miközben maga is megváltozott, már nem szórakoztatni akar, hanem a hamisat igaznak állítva uralkodni kíván az egyénen és általa a közösségen is.

Krekó Péter 2018-ban jelentette meg *Tömegparanoia* című tanulmánykötetét, amelyben egyebek közt azt vizsgálta, hogy miként alakulnak ki az összeesküvés-elméletek, hogyan hat a közösségre az „igazságon túli” politikai kommunikáció, mi különbözteti meg a dezinformációt az álhírtől, miként vált a média az agy mosás eszközévé. A könyvet öt éves kutatómunka és az azt követő doktori értekezés alapozta meg, az eredmény hiánypótló kiadvány, hiszen szinte mindennap szóba kerülnek a konteók (összeesküvés-elméletek), tudományosan megalapozott, közérthető megközelítésük viszont magyar nyelvterületen korábban nem született. Telitalálat lett a könyv, két év elteltével máris előttünk az új, bővített és átdolgozott kiadása.

A szerző igyekezett a témában járatan olvasó nyelvi készségéhez idomítani mondandóját, és aktualizálni a két kiadás közti két év eseményeivel. Ez „a koronavírus körüli dezinformációs univerzum” bemutatása, ami messze túlmutat a politika világán, valamint „a törzsies politikai konfliktusok álhírerjesztő és fenntartó potenciáljának” részletezése, a dezinformáció történelemformáló szerepének körüljárása.

A tanulmányíró szerint ha valaki elhiszi az álhíreket, elfogadja az összeesküvés-elméleteket, nem jelenti azt, hogy buta, őrült vagy szélsőséges lenne, hiszen az emberek zöme egyenesen vágyik rá, hogy meglévő meggyőződését megerősítő információkat kapjon. A hazugság ugyanis a ténytérítés igényét hordozza magában, ami paradox módon a tényeken túlra mutat. Megnyitja a post-truth világegyetemet, az igazság utáni univerzumot, amelyet a dezinformáció, az álhírek és a konteók töltenek be.

Érdemes lenne végiggyalogolni a szerző által kitaposott ösvényen, de ezúttal maradjunk könyvének két új fejezeténél, amelyek korunk legidősebb szociálpszichológiai jelenségeivel foglalkoznak.

Krekó Péter bemutatja, hogy a 2019–2020-ban ránk szakadt koronavírus-járvány információs járványt is hozott magával, hiszen a pandémiát követő „infodémia” elbolondította az egész világot.

Korunkban korábban is voltak vírus-járványok, 2009-ben a H1N1-, 2014-ben az ebola-, 2016-ban a zikajárvány, ám a koronavírus 2020 márciusára a világ lakosságának egyharmadát kényszerítette életmódváltásra. Aki tehetett, otthonról dolgozott, aki nem, zömmel elvesztette az állását, foglalkozást kellett váltania, anyagilag függővé, kiszolgáltatottá vált. A vírus elleni védekezés szabályai szerint bezárkózott az otthonába, elmagányosodott. Rokonai, ismerősei elvesztése, illetve az attól való rettegés lerombolta biztonságérzését, elültette benne a félelmet. Mentálisan kiszolgáltatottá vált a közösségi médiában terjedő (dez)információkkal szemben. Hiányzott a közösségi társalgás, helyette ömlött a médiából a bagatellizáló és a hiszterizáló kommentek, internetes mémek, szöveges és videótartalmak agy mosásra szánt szemétáradata. A közösségi médiában megjelenteknek ugyanis közel a fele valamilyen álhírt, féligazságot tartalmazott.

Krekó Péter számos magyarországi példával szemlélteti, hogy tíz évre visszamenőleg milyen gazdag terepe volt a médiahacknek az országban, ami során ártalmatlan álhíreket terített a kereskedelmi és a magát komolynak tartó sajtó, és ennek a jelenségnek az okát abban keresi, hogy a médiában már nincsenek „kapuőrök”, olyan szerkesztők, akik ellenőriznék a hírek forrásának hitelességét. Végül felveti a médiahack veszélyének kérdését, ha már, mondjuk, nem arról szólnak a hírek, hogy törpe növésű zsiráf született valamelyik állatkertben, vagy pihent elmék iskolát nyitották a mulatós zene szövegíróinak, hanem olyasmit adnak társadalmilag befolyásos, ismert, akár köztisztviselőnek örvendő, megbecsült közéleti személyiségek szájába, amire azok még gondolni sem mertek. „Az újságírás egyre inkább kattintásvadászattá válik, a hírek pedig a tájékoztatás helyett egyre inkább egyes csoportok előzetesen meglévő véleményének megerősítéséről, elfogultságok kiszolgáltatásáról szólnak. Bizonyos szempontból nincs más lehetőség, mint adottságként és kortrendként elfogadni az új, manipulációra épülő médiakörnyezetet. A dezinformációs piacon egyre több a szereplő, az újságírók egyre inkább igyekeznek kiszolgálni az olvasók előítéleteit, a fogyasztók egyre inkább a véleményüket megerősítő információkra vágynak” – fogalmaz a könyv szerzője.

A kutató úgy tartja, hogy a „tribalizmus”, a törzsi politika pontosabban ragadja meg jelenünk politikai trendjeit, mint a „populizmus”. Ennek lényege, hogy a politikus a másik, szemben álló „törzsszel” riogatva mozgósítja saját „törzsének” tagjait, vagyis a csoportidentitással manipulál, így állítja maga mellé politikai híveit. A tribalizmus elsősorban a nyugati politika jelensége, de jelen van a posztkommunista országokban is, ami veszélyes a demokrácia mesterséges képződményére, mert a törzsi beidegződés és a tribális mítoszok felülke-

rekedhetnek a civilizációs normákon (hiszen a törzsiség jószerével erőszakbarát), valamint a demokrácia fiatal, sérülékeny intézményein.

„Nem kérdés, hogy az elmúlt években sok vonatkozásban a *post-truth* és a törzsi politika előretörését tapasztaltuk. Legtöbb dezinformációt manapság világszerte a valóságot szinte korlátlanul hajlítani képes törzsi vezetők terjesztik.” E látéletet követően a szerző kifejti, hogy egyelőre eldöntetlen, eldönthetetlen, hogy a tribalizmus hamarosan háttérbe szorul-e, vagy az apróbb vereségek megedzik, és ennek következtében megerősödik.

A témában komolyan elmélyülni szándékozó olvasó eligazodását Krekó Péter könyve 678 végjegyzettel segíti.

Nem hagyható említés nélkül Földi Andrea zseniális ötlete, aki a könyv védőborítójára egy kanalat rajzolt, amelynek árnyéka paradox módon egy villát ábrázol, az „új, bővített kiadás” feliratot a koronavírus jelképes ábrázolásában helyezte el. Ezek a szövegen kívüli elemek erős hatással bírnak az olvasóra.

esszé

AZ ANYÁM TYÚKJA

Bármilyen különös, az *Anyám tyúkja* bemutatását utóéletének ismertetésével kell kezdenem.

Az 1849 nyarán kezdődő megtorlásokat követően már Petőfi nevének a felemlítése is tiltottnak számított. Pesten maradt értéktárgyait lefoglalták, elkobozták. Költeményei nem jelenhettek meg közel egy évtizedig, *Az apostol* csak 1874-ben. A széles közvélemény elől forradalmi verseit eltiltották, az 1848–49-ben írott, közel 150 lírai és prózai műve ismeretlennek számított egészen 1948-ig!

Mivel pótolták ezeket a nagyközönség előtt? – Tájéleíró, családi verseinek népszerűsítésével... A *Füsbement terv*, az *Egy estém otthon*, az *Alföld*, a *Szülőföldemen* váltak megtanulandó költeményekké az iskolában, egy alaposan leszűkített versrepertoár az antológiákban és a folyóiratokban, lapokban. Amikor Ady Endre 1908-ban külön antológiába gyűjtötte Petőfi forradalmi verseit, bevezetést is írt hozzá (*Piros és fekete*), amelyet barátai kérésére lírai tanulmánnyá bővített *Petőfi nem alkuszik* címmel (1910-ben jelent meg a Nyugat ellenlábasának létrehozott Renaissance című rövid életű folyóiratban). Ady új Petőfi-képet állított a Petőfi Házzal vagy a Petőfi Társaság által terjesztettekkel szemben. Aztán gyorsan jött a világháború, az Ady-féle portrét Babits 1923-as verse, a *Petőfi koszorú*, majd Illyés 1936-os, azóta is több kiadásban közkezen forgó, *Petőfi Sándor* című költői életrajza egészítette, tágitotta ki.

A közoktatás és a közszellem azonban megmaradt a régi klisénél. Petőfi

műveinek nagy részét egyszerűen nem vették tudomásul. Az *Anyám tyúkja* persze kivételnek számított.

1917-ben született Édesanyám, ha leült kissé megpihenni a konyhában, az *Anyám tyúkját* mondogatta legszívesebben az 1960–70-es években, mint a régi irodalomoktatásból számára megmaradt legemlékezetesebb Petőfi-verset. Mi, gyermekek némi lesajnálással vettük tudomásul: „*Ha ez Petőfi, akkor ennyi elég is belőle!*” Irodalmi érdeklődésünk kezdetén a művek tartalma vonz elsősorban, nem a megformáltságuk vagy mélyebb jelentésük. Így vált kissé megmosolyogtatóvá az említett költemény.

Pedig a maga nemében Petőfi legkiválóbb költeményei között tartjuk számon – még Nemes Nagy Ágnes szigorú esztétikai elveket számonkérő ítélete szerint is. Mi teszi nagy verssé ezt az alkalmi költeményt (Goethe szerint minden jelentős költemény alkalmi költemény), amelyet a költő akkor írt, amikor az életük során (Dunavecse után) másodszor is teljes elszegényedésbe süllyedt szüleit Vácott meglátogatta. A Pesttől északra fekvő városba vezetett az első vasút, ezt örökíti meg a *Vasuton* (Pest, 1847 decemberében) című, igen figyelemreméltó költemény.

Üljünk föl rá, gondolatban, hogy a tyúkanyóhoz minél gyorsabban megérkezzünk.

A váci vasúti pályaudvartól alig egy kilométernyi utat kell megtennünk a székesegyház irányába, hogy elérjük a ma emléktáblával megjelölt házat, amely jelzi, hogy itt laktak Petőfi szülei, és itt született az *Anyám tyúkja*.

A vers sok kiválóságából hármat mindeképpen ki kell emelnünk: a hangnemet, a jelenetezést, valamint a szegénység késleltetett, visszafogott említését.

Felkiáltás és kérdés indítja útjára a költeményt. Rövid, de ízes a felkiáltás, süveget levevő kezdés. Az előbeszéd, a hétköznapi beszéd keresetlenségével toppan a házikóba, s veszi kezdetét a versbeszéd is. Olyan ez, mintha két gazdaszszony váltana szót arról a tyúkról, amely szinte szemünk előtt csipeget a kendermagból, ugrik föl a ládára, érzi magának a kicsike szobát. „Kendnek” szólítja a tyúkot, megőrizve a mai ember számára is ezt a sajnálatosan kiveszett szójárást. A paraszti világban a „maga” kedvesebb megfelelője volt ez a szó. A „maga” durvaságát épp a reformkori időben próbálta az „önnel” enyhíteni Széchenyi István. A „kend” nem számított rusztikusnak, általánosító megjelölés volt, később sem találtak ki jobbat, sem a kissé lekicsinylő „kiskomámmal”, sem az „úrral”, amelyhez számtalan jelzőt ragasztva (tekintetes, méltóságos, nagyságos, nem is szólva az egyházas főtisztelendő, nagytisztelendő stb. alakokkal) sem érték el a „kend” egyszerű, elismerést sugalló színvonalát. 1848. március 15-e után a köztársaság vagy a demokrácia szólásformájaként ezért javasolta Táncsics Mihály éppen a „kendet” mindenki megszólítására – általános megrökönyödést keltve. Sem a főváros, sem a vidék nem fogadta el a budai börtönéből szabadult rab ajánlatát. A „kend” szót háromszor ismétli Petőfi a versben, Morzsa kutyával ellentétben azonban ez nem „cselédet” jelent, hanem inkább „kiskirályt”.

A hangnem a humorosan évődőből egyre inkább a komolyan tanácsoló felé változik, miként a jelenetezés, a szemléltetés is követi ezt az átalakulást: a szobában ide-oda szaladgáló, a ládára is fölszálló és ott kotkodáló tyúk megbecsülésének lehetünk tanúi, aki „válogat a kendermagban”, de hiszen e jóltartás mögött a tojáshozam leplezetlen kívánsága áll:

Jól megbecsülje kend magát,
Iparkodjék, ne legyen ám
Tojás szűkében az anyám.

Ezután jön még az oltalom és egy másik állattól kért védelem gesztusa, a mindig emberül szolgáló Morzsa kutyától kikövetelt „*kedvet ne kapj a tyúkhusra*” kívánsága. Mivel a kutya közelebb áll (és él) az emberhez, mint a baromfi, neki van neve, ő a Morzsa, viszont a tyúknak ha nincs is megkülönböztető megjelölése, mégiscsak „az anyám tyúkja”, vagy ahogy a legutóbbi sorból kiderül, nem is véletlen, hogy lakásban él, és nem a baromfiólban. Az ugyanis nincs, miként baromfiak sincsenek.

Az „anyám tyúkja” egyben tehát „Anyám egyetlen jószágá”.

A szegénységnek, a kiszolgáltatottságnak késleltetett és ügyesen elpalástolt végszava ez. Hasonló megoldással találkozhattunk már a *Füsbement terv* esetében: „*S a kis szobába toppanék...*” Ahogy négy évvel ezelőtt Dunavecse is csupán egyetlen szoba (előszoba, konyha, másik szoba nélkül) adatott Petrovicséknak – az apa közben maga is Petőfire váltotta nevét –, Vácott sem volt különösebb helyzetük. Éppen egy kis kiadó

Reisinger János

szoba jutott osztályrészükül. Az állatok társasága azonban melegséget, életet, védelmet varázsol ki-ki otthonába. Eszünkbe juthat Virág Benedek budai lakása, amelyben az idős költő, műfordító, történetíró („a magyar Horatius”, az ódaköltészet magyarországi meghonosítója) halálos ágya mellett tyúk, kutya és macska állt.

Az *Anyám tyúkja* (1848. február) idillje hosszú versek társaságából emelkedik ki, mint a későbbi *Itt van az ősz, itt van újra* (1848. november 17–30.) ódává emelt dala, idillje. A *Rózsavölgyi halálára*, *Az országgyűléshez előzi meg közvetlenül, A tél halála*, az 1848 következik szorosan utána. A végletekig feszült lelkiállapotok költője közbülső területeken is bármikor megállni, megállapodni képes. Lírája 1847–1849 között szinte minden darabjában a csúcsra érkezett. „Birtokában volt a forma és a költői merészség minden fogásának, azokat téma- és hangulatfüggően, mesterfokon használta.” (Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*. Kritikai életrajz. 2008. 351.)

Az *Anyám tyúkja* elemzése végén az irodalomtörténész még egy megjegyzést tehet, amely életrajzi, de talán erkölcsi is. 1848 bái időszakában Petőfi felesége, az egykori szatmári bálkirálynő egyetlenegy estélyen vagy társasági rendezvényen sem vett részt. Naplójában ő is megemlékezik férje szüleinek elesett állapotáról. Január 25-e körül ezért kerekedett föl Petőfi orvos barátjával, Sass Istvánnal, hogy szüleit megvizsgáltassa. Szerencsére az előzetes hírek nem bizonyultak megalapozottnak, a szülők csakhamar felépültek, az öreg kocsmárosból vén zászlótartó lett az év őszén, a pákozdi csatában. Sem februárban, sem októberben senki nem sejtette, hogy a következő év mindkét szülő életét elkéri, és Petőfinek majd meg kell írnia a *Szüleim halálára* (Pest, 1849. május 19–20.) című elégiáját.

Petőfi Sándor

Anyám tyúkja

Ej mi a kő! tyúkanyó, kend
A szobában lakik itt bent?
Lám, csak jó az isten, jót ad,
Hogy fölvitte a kend dologát!

Itt szaladgál föl és alá,
Még a ládára is fölszáll,
Eszébe jut, kotkodákol,
S nem verik ki a szobából.

Dehogy verik, dehogy verik!
Mint a galambot etetik,
Válogat a kendermagban,
A kiskirály sem él jobban.

Ezért aztán, tyúkanyó, hát
Jól megbecsülje kend magát,
Iparkodjék, ne legyen ám
Tojás szűkében az anyám. –

Morzsa kutyánk, hegyezd füled,
Hadd beszéljek mostan veled,
Régi cseléd vagy a háznál,
Mindig emberül szolgáltál,

Ezután is jó légy, Morzsa,
Kedvet ne kapj a tyúkhusra,
Élj a tyúkkal barátságba...
Anyám egyetlen jószágá.

Fénykép a digitális herbárium sorozatból, III.